

Salmedin Mesihović

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i Hercegovine

The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day Bosnia-Herzegovina

Salmedin Mesihović
Filozofski fakultet u Sarajevu
Oblast stari vijek i Katedra za arheologiju
Odsjek za historiju
Franje Račkog 1
BiH, 71000 Sarajevo
salmedin10@hotmail.com

UDK: 911.372 (497.6)“652”
314.148 (497.6)“652”
91-05 Plinius Secundus, C.

Pregledni članak
Primljeno: 22. 1. 2010.
Prihvaćeno: 14. 4. 2011.

Salmedin Mesihović
Faculty of Arts and Letters in Sarajevo
Antiquities Division and Archaeology Section
History Department
Franje Račkog 1
Bosnia-Herzegovina, 71000 Sarajevo
salmedin10@hotmail.com

UDC: 911.372 (497.6)“652”
314.148 (497.6)“652”
91-05 Plinius Secundus, C.

Review article
Received: 22 January 2010
Accepted: 14 April 2011

Rad se bavi istraživanjem rasporeda domorodačkih peregrinskih *civitates* na prostoru današnje Bosne i Hercegovine, a prema navodima iz *Naturalis historia* rimskog enciklopedista Gaja Plinija Sekunda. Prvo se daje kraći uvid u kontekst navedenog spominjanja u *NH* te kratak povijesni pregled. Zatim se prelazi na prezentiranje popisa domorodačkih *civitates* za koje se na osnovi drugih podataka iz literarnih izvora ili epigrafskih spomenika može tvrditi ili bar s većom vjerojatnošću pretpostaviti prebivanje, bilo u cjelini ili djelomice, i na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. Tako se pokušava odrediti i njihov zemljopisni položaj unutar sustava rimskih provincija Gornjeg i Donjeg Ilirika. Rad se ne ograničava samo na one *civitates* koje je Plinije Stariji naveo s brojem dekurija. Posebno poglavlje čini pokušaj određivanja brojčanog stanja domorodačke populacije sredinom I. st. po. Kr. Autor pretpostavlja da “plinijevska” dekurija odgovara skupu od 10 familija, gdje bi svaka familija bila ekvivalent tradicionalnoj obiteljskoj zajednici. Na osnovi usporednih analiza, autor je pretpostavio da prosječna veličina gornjoilirske “familije” iz vremena Plinija Starijeg iznosi oko 25 osoba, te bi ukupan broj pripadnika onih domorodačkih naroda za koje Plinije Stariji daje i broj dekurija, iznosio otprilike 360.000.

Ključne riječi: Plinije Stariji, Ilirik, peregrinske *civitates*, dekurija, zadruga

The work deals with research into the distribution of indigenous peregrine *civitates* in the territory of today's Bosnia-Herzegovina, based on the *Naturalis historia* by the Roman encyclopaedist Pliny (Gaius Plinius Secundus). First some insight is provided into the context of the facts mentioned in *NH*, followed by a brief historical outline. This in turn is followed by presentation of a list of indigenous *civitates*, which, based on data from literary sources or epigraphic monuments, were or may be supposed with considerable certainty to have been in the territory of today's Bosnia-Herzegovina in whole or in part. This constitutes an attempt to ascertain their geographic position within the system of the Roman provinces of Illyricum Superior and Illyricum Inferior. This work is not only restricted to those *civitates* which Pliny the Elder cited with the number of decuries. A separate section is dedicated to an attempt to determine the numerical size of the indigenous population in the mid-first century AD. The author assumes that the Plinian decury corresponded to ten families, wherein each family would be the equivalent to a traditional kinship commune. Based on a comparative analysis, the author assumes that the size of “families” in Illyricum Superior during the time of Pliny the Elder was 25 persons, so that the total population of the indigenous peoples, for whom Pliny the Elder provided the number of decuries, was approximately 360,000.

Key words: Pliny the Elder, Illyricum, peregrine *civitates*, decury, commune

Ploče u Hercegovini

može se tvrditi da su u cijelosti ili djelomično prebivali i na prostorima današnje Bosne i Hercegovine:

Japodi u Hercegovini

Japodi Japodija se prostirala od jadranske obale, istočnih granica Istre i istočnih ogranaka Alpa preko Like i Krbave sve do Cazinske krajine i srednjeg Pounja. Japodi su bili jedan od najvećih i najznačajnijih domorodačkih naroda ilirskih provincija. Na lokalitetu Privilice, južno od današnjeg Bihaća, nalazilo se općejapodsko kultno središte. Činjenica da se Japodi navode zajedno s Liburnima u skardonitanskom konventu, i to bez navođenja broja dekurija, ukazuje da su se oni, iz nekih razloga, popisivali na drugačiji način u odnosu na domorodačke *civitates* iz druga dva gornjoilirska konventa.

Literarni izvori: *Cic. Pro Balbo* 14, 32; *Verg. Georg.* III, 475; *Liv.* XLIII, 5; epitome LIX, 131; *Strab. Geo.* IV, 6, 1; 10; VII, 5, 2; 4-5; *Plin. NH* III, 38; 127; 129; 139-140; 146; *Front. strat.* II, 5, 28; *Ptol.* II, 16; *App. III.* 10; 14; 16-19; 21-22; *Cass. Dio* XLIX, 34-35; LI, 21, 5; *Steph. Byz.*

Epigrafski spomenici: CIL III, 14324 Privilica, Bihać; CIL III 14326 Privilica, Bihać; CIL III 14328= ILJug 231 Privilica, Bihać; CIL I p. 48; CIL XIII 2, 8007 Bon, Njemačka; CIL V, 3346 Verona, Italija. Literatura: Patsch 1896; Patsch 1898; Marić 1968; Raunig 1974; Raunig 2004; Čović 1976, str. 133-167; Drechsler-Bižić 1983; Drechsler-Bižić 1987; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 95-96; Bojanovski 1988, str. 304-323; Olujić 1999-2000; Olujić 2003; Olujić 2007.

Delmatički grad

Delmati Delmatska *civitas* zauzimala je veliki dio provincije Gornjeg Ilirika, od rijeke Krke i zaleđa salonitanskog agera sve do Duvanjskog polja i zapadne Hercegovine. Njihovo narodnosno i političko središte nalazilo se u Delminiju (*Delminium*). Delmatska brojnost i povijesna uloga koju su odigrali u razdoblju rimskog osvajanja Ilirika, pridonijeli su da oni budu eponim kasnijeg naziva za čitavu gornjoilirsku provinciju.

Literarni izvori: *Caes. De bello Gallico* III, 9; *Cic. Ad fam.* V, 10, 3; *Strab. Geo.* VII, 5, 5; *Vell.* II, XCVI, 3; *Plin. NH* III, 142; 147; *Tac. Hist.* II, 32; III, 12; 50; *Svet. Tib.* 9; *Flor* 21; 25; *App. III.* 11; 17. U vezi s Delmatima i njihovom pojavljivanjem u izvornoj građi, potrebno je uvijek imati na umu da se i u literarnoj i epigrafskoj građi pod delmatskim imenom vrlo često podrazumijeva i opće provincijsko dalmatinsko, a ne politija samo jednog od dalmatinskih naroda i njezini pripadnici. Navedena činjenica može izazvati priličnu konfuziju prilikom analize izvorne građe.

Literatura: Zippel 1877, str. 129; Patsch 1901, 2448; Bulić 1920, str. 67; Zaninović 1966; Zaninović 1967; Čović 1976, str. 239-267; Čović 1987; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 69; Bojanovski 1988, str. 216-232.

Deuri u Hercegovini

Deuri Ova mala *civitas* vjerojatno je zauzimala porječja Plive i srednjeg toka Vrbasa. Literarni izvori: *Plin. NH* III, 142; *App. III.* 28; *Ptol.* II, 16; možda i *Rav.* IV, 19.

Deuri u Hercegovini

Deuri u Hercegovini

Illyrian provinces that they lived entirely or partially in the territory of today’s Bosnia-Herzegovina:

Lapodes u Hercegovini

lapodes The lapodes lived in the territory extending from the Adriatic coast, the eastern boundaries of Istria and the eastern spurs of the Alps through Lika and Krbava and into the Cazin region and the central Una River Valley. The lapodes were one of the largest and most important indigenous tribes of the Illyrian provinces. At the Privilica site, south of modern-day Bihać, there was a general lapodic cult centre. The fact that the lapodes are mentioned together with the Liburnians in the Scardona *conventus*, without indication of the number of decuries, demonstrates that they, for some reason, were registered in a manner different from that of the indigenous *civitates* in other *conventi* of Illyricum Superior.

Literary sources: *Cic. Pro Balbo* 14, 32; *Verg. Georg.* III, 475; *Liv.* XLIII, 5; epitome LIX, 131; *Strab. Geo.* IV, 6, 1; 10; VII, 5, 2; 4-5; *Plin. NH* III, 38; 127; 129; 139-140; 146; *Front. strat.* II, 5, 28; *Ptol.* II, 16; *App. III.* 10; 14; 16-19; 21-22; *Cass. Dio* XLIX, 34-35; LI, 21, 5; *Steph. Byz.*

Epigraphic monuments: CIL III, 14324 Privilica, Bihać; CIL III 14326 Privilica, Bihać; CIL III 14328= ILJug 231 Privilica, Bihać; CIL I p. 48; CIL XIII 2, 8007 Bonn, Germany; CIL V, 3346 Verona, Italy.

References: Patsch 1896; Patsch 1898; Marić 1968; Raunig 1974; Raunig 2004; Čović 1976, pp. 133-167; Drechsler-Bižić 1983; Drechsler-Bižić 1987; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, pp. 95-96; Bojanovski 1988, pp. 304-323; Olujić 1999-2000; Olujić 2003; Olujić 2007.

Delmatae u Hercegovini

Delmatae The Delmatae *civitas* occupied a considerable portion of the province of Illyricum Superior, from the Krka River to the hinterland of the Salona *ager* and extending to the Duvno field and Western Herzegovina. Their ethnic and political core was in Delminium. The number of the Delmatae and the historical role they played in the period of the Roman conquests of Illyricum contributed to the fact that they became eponymous for the later designation of Illyricum Superior as a whole. Literary sources: *Caes. De bello Gallico* III, 9; *Cic. Ad fam.* V, 10, 3; *Strab. Geo.* VII, 5, 5; *Vell.* II, XCVI, 3; *Plin. NH* III, 142; 147; *Tac. Hist.* II, 32; III, 12; 50; *Svet. Tib.* 9; *Flor* 21; 25; *App. III.* 11; 17. With reference to the Delmatae and their appearance in the literary sources, one should always bear in mind that in the literary and epigraphic materials, the Delmatae name quite often also implies the general Dalmatian province and not just the polity of any one of the Dalmatian tribes and its members. This fact can lead to considerable confusion in analyses of the source material.

References: Zippel 1877, p. 129; Patsch 1901, 2448; Bulić 1920, p. 67; Zaninović 1966; Zaninović 1967; Čović 1976, pp. 239-267; Čović 1987; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 69; Bojanovski 1988, pp. 216-232.

Deuri u Hercegovini

Deuri This small *civitas* probably encompassed the interfluve between the Pliva River and the central course of the Vrbas.

Literary sources: *Plin. NH* III, 142; *App. III.* 28; *Ptol.* II, 16; perhaps also *Rav.* IV, 19.

Salmedin Mesihović

Salmedin Mesihović

Literatura: Tomaschek 1880, str. 23; 559; Swoboda 1932, str. 72; Vulić 1934, str. 16; 23; Alföldy 1965, str. 38; 53; Wilkes 1969, str. 155; 170; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 69-70; Bojanovski 1988, str. 257-261; Mesihović 2007, str. 255-256.

Dicioni u Hercegovini

Dicioni Dicioni su jedan iznimno velik domorodački narod, čija je *civitas* obuhvaćala šire područje oko izvora Krke i Zrmanje, grahovsko i glamočko područje te znatan dio livanjskog. Literarni izvori: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16. Epigrafski spomenici: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328,19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263 Solin; CIL V, 541 Trst/*Tergeste*; AE 1992, 01151 Bego, provincija *Alpes Maritimae*, Francuska; CIL XIII, 7508 Bingerbruck/*Bingium*, provincija *Germania Superior* ; CIL V, 1830 (p. 1053) Zuglio/*Iulium Carnicum, Venetia et Histria/Regio X.* Literatura: Bulić 1920, str. 77; Abramić 1928, str. 151; Saria 1929, str. 137; Rendić-Miočević 1955, str. 33; Mayer 1957, str. 124; Pašalić 1960, str. 14; Alföldy 1965, str. 52; Wilkes 1969, str. 139; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 70; Bojanovski 1988, str. 262-265.

Mezeji u Hercegovini

Mezeji Još jedna brojna *civitas*, koja se oslanjala na porječje Sane. Literarni izvori: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16; *Cass. Dio* LV, 32.

Epigrafski spomenici: CIL IX, 2564 Boiano, *Bovianum Undecimanorum, Samnium*; CIL XVI, 14 = CIL III, 850 (p. 1959) Solin; CIL III, 6383 Solin; CIL VIII, 9377 (p. 1983) *Caesarea*, provincija *Mauretania Caesariensis*; CIL VIII, 9384 *Caesarea*, provincija *Mauretania Caesariensis*; CIL XIII, 7581 (4, p. 128) Wiesbaden, *Aquae Mattiacorum*, provincija *Germania superior*; ILJug III, 1927 Hardomilje, Ljubuški. Literatura: Čović 1976, str. 169-185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 108; Bojanovski 1988, str. 266-303.

Sardeati u Hercegovini

Sardeati Sardeatska civitas pokrivala je petrovačku i drvarsku regiju, jugoistočno od Japodije. Literarni izvori: *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16; Akti salonitanskog sabora iz 533. g. Literatura: Tomaschek 1880, str. 563; Patsch 1900, str. 556; Alföldy 1965, str. 53; 158; Wilkes 1969, str. 170; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 161; Bojanovski 1988, str. 250-256; Dodig, Škegro 2008, str. 19-20.

Daorsi u Hercegovini

Daorsi Iako u vrijeme Plinija Starijeg brojčano mali, Daorsi su u povijesti rane antike u Iliriku imali značajnu ulogu. Njihovo središte nalazilo se na Daorsonu (Ošanići kod današnjeg Stoca). Literarni izvori: *Polyb.* XXXII, 18, 2; *Liv.* XLV, 26, 14; *Strab. Geo.* VII, 5, 5; *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 2; *Ptol.* II, 16. Epigrafski spomenici: CIL XVI, 38 Salona; CIL XIII, 7507 Bingerbruck/*Bingium*, provincija *Germania superior*.

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...

The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

Ditiones u Hercegovini

Ditiones The Ditiones were an exceptionally numerous indigenous tribe, whose *civitas* encompassed a broad territory form the source of the Krka and Zrmanja Rivers, and the Grahovo, Glamoč and a significant portion of the Livno areas. Literary sources: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16. Epigraphic monuments: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328,19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263 Solin; CIL V, 541 Trst/*Tergeste*; AE 1992, 01151 Bego, province of Alpes Maritimae, France; CIL XIII, 7508 Bingerbruck/*Bingium*, province of Germania Superior; CIL V, 1830 (p. 1053) Zuglio/*Iulium Carnicum, Venetia et Histria/Regio X.* References: Bulić 1920, p. 77; Abramić 1928, p. 151; Saria 1929, p. 137; Rendić-Miočević 1955, p. 33; Mayer 1957, p. 124; Pašalić 1960, p. 14; Alföldy 1965, p. 52; Wilkes 1969, p. 139; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 70; Bojanovski 1988, pp. 262-265.

Maezaei u Hercegovini

Maezaei Another sizeable *civitas*, which had its stronghold in the Sana River Valley. Literary sources: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16; *Cass. Dio* LV, 32.

Epigraphic monuments: CIL IX, 2564 Boiano, Bovianum Undecimanorum, Samnium; CIL XVI, 14 = CIL III, 850 (p. 1959) Solin; CIL III, 6383 Solin; CIL VIII, 9377 (p. 1983) *Caesarea*, province of Mauretania Caesariensis; CIL VIII, 9384 Caesarea, province of Mauretania Caesariensis; CIL XIII, 7581 (4, p. 128) Wiesbaden, Aquae Mattiacorum, province of Germania Superior; ILJug III, 1927 Hardomilje, Ljubuški. References: Čović 1976, pp. 169-185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 108; Bojanovski 1988, pp. 266-303.

Sardeates u Hercegovini

Sardeates The Sardeates civitas covered the Petrovac and Drvar region, south-east of lapode territory. Literary sources: *Plin. NH* III, 142; *Ptol.* II, 16; *Akti salonitanskog sabora iz 533. god.* References: Tomaschek 1880, p. 563; Patsch 1900, p. 556; Alföldy 1965, pp. 53; 158; Wilkes 1969, p. 170; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 161; Bojanovski 1988, pp. 250-256; Dodig, Škegro 2008, pp. 19-20.

Daorsi u Hercegovini

Daorsi Although few in number in the time of Pliny the Elder, the Daorsi played a major role in Illyricum in the history of Early Antiquity. Their centre was in Daorson (Ošanići near today’s Stolac). Literary sources: *Polyb.* XXXII, 18, 2; *Liv.* XLV, 26, 14; *Strab. Geo.* VII, 5, 5; *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 2; *Ptol.* II, 16. Epigraphic monuments: CIL XVI, 38 Salona; CIL XIII, 7507 Bingerbruck/*Bingium*, province of Germania Superior.

Srednja i južna Bosna i Hercegovina, 1870. godine

Numizmatika: novci.⁵

Literatura: Patsch 1922, str. 41; Basler 1971, str. 334; Marić 1973; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 69; Bojanovski 1988, str. 88-102.

Deset najstarijih rimskih provincija, 100. godine

Dezitiijati
Dezitiijatska *civitas* obuhvaćala je gornju Bosnu i lašvansko porječje i bila je po brojnosti i značenju najveća u naronitanskom konventu.⁶
Literarni izvori: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Vell.* II, CXV, 4; *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 17; *Cass. Dio* LV, 29, 2.
Epigrafski spomenici: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263 Salona; CIL IX, 2564 *Bovianum Undecimarum* (Samnium); CIL XVI, 11 = CIL III, p. 849 (p. 1959) = CIL X, 1402 = D 1989 *Herculaneum* (Kampanija); CIL III, 9739 Gardun; ILJug III, 1582 Crkvina, Breza.
Literatura: Čremošnik, Sergejevski 1930; Paškvalin 1975; Paškvalin 1996; Paškvalin 2000; Paškvalin 2000a; Čović 1976, str. 187-237; Čović 1987a; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 70; Bojanovski 1988, str. 143-175; Mesihović 2007.

Deretini, 1970. godine

Deretini
Deretini su vjerojatno zauzimali Skopljansku udolinu.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16.
Literatura: Alföldy 1965, str. 53; Wilkes 1969, str. 170; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 69; Bojanovski 1988, str. 104; 114; 129; 260-261.

Deraemestae, 1970. godine

Deremisti
Njihova *civitas* nalazila se u istočnoj Hercegovini.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143.
Epigrafski spomenici: CIL XVI, 38 Solin.
Literatura: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 69; Bojanovski 1988, str. 110-112.

Dindarii, 1970. godine

Dindari
Dindarima je pripadalo srednje Podrinje.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16.
Epigrafski spomenici: ILJug III, 1544 Skelani.
Literatura: Patsch 1907, str. 446; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 70; Bojanovski 1988, str. 177-203.

Glinditiones, 1970. godine

Glindicioni
Njihova *civitas* nalazila se u istočnoj Hercegovini.
Budući da su u Apijanovoj *Illirici* spomenuti odmah iza Naresa, vjerojatno su bili susjedi tog velikog ilirskog naroda.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16.
Literatura: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 81; Bojanovski 1988, str. 106-108.

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

^[1] Pandža 2011, str. 185-187.

^[2] O Dezitijatima i njihovoj politiji v. Mesihović 2007.

Naredni, 1970. godine

Numismatics: coins.⁵
References: Patsch 1922, p. 41; Basler 1971, p. 334; Marić 1973; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 69; Bojanovski 1988, pp. 88-102.

Deset najstarijih rimskih provincija, 100. godine

Daesitiates
The Daesitiates *civitas* encompassed upper Bosnia and Lašva River Valleys, and in terms of numbers and signficance it was the largest in the Narona *conventus*.⁶
Literary sources: *Strab. Geo.* VII, 5, 3; *Vell.* II, CXV, 4; *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 17; *Cass. Dio* LV, 29, 2.
Epigraphic monuments: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263 Salona; CIL IX, 2564 Bovianum Undecimarum (Samnium); CIL XVI, 11 = CIL III, p. 849 (p. 1959) = CIL X, 1402 = D 1989 Herculaneum (Campania); CIL III, 9739 Gardun; ILJug III, 1582 Crkvina, Breza.
References: Čremošnik, Sergejevski 1930; Paškvalin 1975; Paškvalin 1996; Paškvalin 2000; Paškvalin 2000a; Čović 1976, pp. 187-237; Čović 1987a; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 70; Bojanovski 1988, pp. 143-175; Mesihović 2007.

Deretini, 1970. godine

Deretini
The Deretini probably lived in the Skopljanska Valley.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16.
References: Alföldy 1965, p. 53; Wilkes 1969, p. 170; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 69; Bojanovski 1988, pp. 104; 114; 129; 260-261.

Deraemestae, 1970. godine

Deraemestae
Their *civitas* was in eastern Herzegovina.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143.
Epigraphic monuments: CIL XVI, 38 Solin.
References: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 69; Bojanovski 1988, pp. 110-112.

Dindarii, 1970. godine

Dindarii
The central Drina River Valley belonged to the Dindarii.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16.
Epigraphic monuments: ILJug III, 1544 Skelani.
References: Patsch 1907, p. 446; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 70; Bojanovski 1988, pp. 177-203.

Glinditiones, 1970. godine

Glinditiones
Their *civitas* was in eastern Herzegovina.
Since they are mentioned immediately after the Narensi in Appian’s Illyricum, they were probably neighbours of this large Illyrian tribe.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16.
References: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 81; Bojanovski 1988, pp. 106-108.

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

^[1] Pandža 2011, pp. 185-187.

^[2] On the Daesitiates and their polity, see Mesihović 2007.

Samedin Mesihović

Samedin Mesihović

Melkumani
Njihova *civitas* nalazila se u istočnoj Hercegovini.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16; *Ptol.* II, 16.
Epigrafski spomenici: CIL IX 2564 *Bovianum Undecimarum* (Samnium).
Literatura: Alföldy 1965, str. 49; Wilkes 1969, str. 166; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 105; Bojanovski 1988, str. 108-109.

Narensi, 1970. godine

Narensi
Taj slabo istraživani ilirski narod pokrivao je zonu oko gornjeg i možda djelomično srednjeg toka rijeke Neretve.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16; *Ptol.* II, 16.
Epigrafski spomenici: AE 1994, 1342 Kazanci, Gacko; AE 1980, 0700 Kolovrat, Prijepolje.
Literatura: Alföldy 1965, str. 47; Wilkes 1969, str. 165; Bojanovski 1985, str. 9; Bojanovski 1988, 133-141; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 114; Škegro 1997, 91-92; Škegro 2003, str. 154-157; 164.

Sikuloti, 1970. godine

Sikuloti
Njihovo se područje vjerojatno nalazilo u gornjem Podrinju.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 143.
Epigrafski spomenici: možda ILJug III, 1702 = CIL III, 1708 (B) = CIL III, 6343 = CIL III, 8309, Pljevlja.
Literatura: Bojanovski 1988, str. 204-213.

Ardijejci, 1970. godine

Ardijejci
Taj ilirski narod, nosilac “Ilirske države” Agronida iz III. i II. st. pr. Kr., sada je nakon prisilnog preseljenja od strane Rimljana s obale u unutrašnjost bio samo blijeda sjena nekadašnje slave, snage i moći.
Teritorij koji im je pripadao u unutrašnjosti obuhvaćao je vjerojatno neke oblasti u zapadnoj Hercegovini.
Izvori: *Polyb.* II, 11, 10; 12, 2; *Cic. Ad. fam.* 5, 9, 2; *Strab. Geo.* VII, 5, 6; *Liv.* XXVII, 30; *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16; *Cass. Dio* frag. XLIX, 2, 3; *App. III.* 10.
Literatura: Patsch 1922, str. 42-53; Papazoglu 1963; Papazoglu 1969, str. 71-78; Papazoglu 1992- 1997.

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

***Civitates* naronitanskog konventa za koje se ne navodi broj dekurija**

Naredni, 1970. godine

Za razliku od gore navedenih zajednica koje Plinije Stariji navodi s brojem dekurija, pripadnost prostorima današnje Bosne i Hercegovine za neke od naroda iz naronitanskog konventa koji su “taj potez držali” (koje spominje bez navođenja broja dekurija) teško je sa sigurnošću utvrditi.⁷ Možda bi se Parteni na neki način mogli povezati s rijekom Pračom,⁸ iako se na osnovi epigrafskih spomenika oni smještaju u užički kraj.⁹ Sjeverne, “gornjoilirske” Partene trebalo bi razlikovati od istoimenog ilirskog naroda iz provincije Makedonije

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

^[1] Bojanovski 1988, str. 103-106.

^[2] Pavlović 1941, str. 171-187; Pavlović 1969, str. 43; Vujičić 1982, str. 83.

^[3] CIL III, 8353 iz Mačkata i CIL III, 14613 iz Bioske (okolica Užica).

Plinijevske peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i...

The Plinian peregrine civitates in the territory of present-day...

Melcumani
Their *civitas* was in eastern Herzegovina.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16; *Ptol.* II, 16.
Epigraphic monuments: CIL IX 2564 Bovianum Undecimarum (Samnium).
References: Alföldy 1965, p. 49; Wilkes 1969, p. 166; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 105; Bojanovski 1988, pp. 108-109.

Narensi, 1970. godine

Narensi
This poorly researched Illyrian tribe covered the zone from the upper and probably part of the central course of the Neretva River.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143; *App. III.* 16; *Ptol.* II, 16.
Epigraphic monuments: AE 1994, 1342 Kazanci, Gacko; AE 1980, 0700 Kolovrat, Prijepolje.
References: Alföldy 1965, p. 47; Wilkes 1969, p. 165; Bojanovski 1985, p. 9; Bojanovski 1988, 133-141; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 114; Škegro 1997, 91-92; Škegro 2003, pp. 154-157; 164.

Sikulotae, 1970. godine

Siculotae
Their territory was probably in the upper Drina River Valley.
Literary sources: *Plin. NH* III, 143.
Epigraphic monuments: perhaps ILJug III, 1702 = CIL III, 1708 (B) = CIL III, 6343 = CIL III, 8309, Pljevlja.
References: Bojanovski 1988, pp. 204-213.

Ardiaei, 1970. godine

Ardiaei
This Illyrian tribe, the mainstay of Agron’s “Illyrian state” in the third and second centuries BC, became a pale shadow of their former glory, power and might after the Romans forced them from the coast into the interior.
The territory they held in the interior covered several districts, probably in western Herzegovina.
Sources: *Polyb.* II, 11, 10; 12, 2; *Cic. Ad. fam.* 5, 9, 2; *Strab. Geo.* VII, 5, 6; *Liv.* XXVII, 30; *Plin. NH* III, 143; *Ptol.* II, 16; *Cass. Dio* frag. XLIX, 2, 3; *App. III.* 10.
References: Patsch 1922, pp. 42-53; Papazoglu 1963; Papazoglu 1969, pp. 71-78; Papazoglu 1992-1997.

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

***Civitates* of the Narona conventus for which the number of decuries is specified**

Naredni, 1970. godine

As opposed to the aforementioned communities which Pliny the Elder listed with the number of decuries, belonging to the territories of present-day Bosnia-Herzegovina for some of the tribes from the Narona *conventus* who “held and possessed this tract” (which he mentioned without specifying the number of decuries) is difficult to state with any certainty.⁷ Perhaps the Partheni may in some way be associated with the Prača River,⁸ although based on epigraphic monuments they are placed in the Užice area.⁹ The northern, “Illyricum Superior” Partheni should be distinguished from the eponymous

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

Naredni, 1970. godine

^[1] Bojanovski 1988, pp. 103-106.

^[2] Pavlović 1941, pp. 171-187; Pavlović 1969, p. 43; Vujičić 1982, p. 83.

^[3] CIL III, 8353 from Mačkate and CIL III, 14613 from Bioska (Užice environs).

koji spominje Plinije Stariji (III, 145). Inače i sjeverne i južne Partene spominje izniman broj antičkih pisaca, ponajviše zbog odnosa južnih Partena sa zbivanjima vezanim uz prodor Rimske Republike u grčko-makedonske i ilirske zemlje.¹⁰ Ozueji se u sačuvanim literarnim djelima uvijek spominju zajedno s Partenima, pa bi vjerojatno i njihova lokacija bila u blizini Partena. Stanovita specifičnost pozicije koju imaju etnonimi s partenskim imenom mogla bi se objasniti time što bi se pretpostavilo da su oni bili sastavni dio nekoć velike autarijatske narodnosne zajednice, odnosno da su spadali u nositelje glasináčke kulture starijega željeznog doba.¹¹ U tom bi se slučaju oni oslanjali na porječje Prače, pa bi se možda mogli povezati i s “ilijačkom” dinastijom. U vrijeme autarijatske ekspanzije na istok s kraja VI. i početka V. st. pr. Kr. pomaknuli bi se u užičku regiju, a zbog keltske najezde i raspada autarijatske politije krajem IV. st. pr. Kr. jedan dio Partena bi se povukao u sigurnije zone današnje Albanije. Za druge nedekurijske narode koje spominje Plinije Stariji, kao što su Kavi, Hemasi, Astiti i Arinisti za sada ne postoje indicije u izvornoj građi da su naseljavali i prostore današnje Bosne i Hercegovine. Jedino Ariniste pojedini istraživači dovode u vezu s hidronimom Arion, koji se povezuje s današnjom Rijekom Dubrovačkom.¹² U tom slučaju Arinisti bi zauzimali potez prema trebinjskom području. Iako bi se moglo pretpostaviti, na osnovi teksta Plinija Starijeg, da je ovih šest nabrojanih naroda već prošlost u plinijevsko doba, činjenica je da npr. sjeverni Parteni postoje i u carskom razdoblju, o čemu svjedočanstvo pružaju upravo navedeni epigrafski spomenici iz okolice Užica. Što se tiče skupine od osam ilirskih naroda iz podatka III, 144 (Labeati, Senedi, Rudini, Sasaji, Grabi, Iliri u pravom smislu riječi, Taulanti i Piraji), teško je na osnovi poznate izvorne građe pretpostaviti da je neki od ovih etnonima prebivao i na prostorima Bosne.

Potrebno je naglasiti da su provinciji Gornjem Iliriku iz vremena principata pripadala i područja zapadne Srbije te cijela Crna Gora sa sjevernom Albanijom, koja sigurno nisu bila *tabula rasa*, neispunjena domorodačkim politijama. Kada se promotri narodnosna slika Gornjeg Ilirika, zanimljivo je da na zapadu dominiraju iznimno brojne i velike politije, dok se idući prema istoku, zamjećuje sve veća iscjepkanost. Na istoku se zapravo nailazi na čitav niz malih ilirskih politija. Postojanje tako velikog broja minijaturnih plemenskih zajednica može se tumačiti jedino kao posljedica velikog tektonskog poremećaja koji je zahvatio jednu znatno veću narodnosnu zajednicu,

10 *Plin. NH* III, 143; III, 145; *Mela* II, 49; *Polyb.* VII, 9, 13; XVIII, 47, 12; *App. III.* 2; 16; *App. de bell. civ.* IV, 88; V, 75; *Cass. Dio* XLI, 49, 2; XLVIII, 41, 7; *Liv.* XXIX, 12; XXXIII, 34, XLIII, 21; XLIV, 30; Cezar, *Commentarii belli civilis*, III, 41, 1; *Strab. Geo.* VII; 7, 8, a možda i *Svet. Aug.* 19. Navedeni podaci u većini se odnose na južne Partene, a na sjeverne Partene samo *Plin. NH* III, 143 i *App. III.* 16. O sjevernim Partenima v. Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 136; Mesihović 2004, str. 114-116; Mesihović 2007, str. 17-19.

11 O glasináčkoj kulturi starijega željeznog doba i Autarijatima v. Čović 1976, str. 269-322; Čović 1983; Čović 1983b; Mesihović 2004.

12 Bojanovski 1988, str. 104.

Illyrian tribe of Macedonia mentioned by Pliny the Elder (III, 145).

Otherwise, both the northern and southern Partheni are mentioned by an exceptional number of ancient writers, mostly due to the role of the southern Partheni in events tied to the inroads made by the Romans in the Graeco-Macedonian and Illyrian lands.¹⁰ The Ozuaei are always mentioned together with the Partheni in the literary sources, so their location should have been somewhere in the latter’s vicinity.

A rather specific aspect of the position of ethnonyms containing the Partheni name may be explained by the fact that they were a component of the once immense Autariatae ethnic community, meaning that they belonged to the Glinasinac culture of the older Iron Age.¹¹ In this case, they would have been based on the Prača River Valley, so they may be possibly tied to the “Ilijak” dynasty. During the time of Autariatae eastward expansion at the end of the sixth and early fifth centuries BC, they would have been in the Užice region, but following the Celtic incursions and the collapse of the Autariatae polity at the end of the fourth century BC, a part of the Partheni withdrew to the safer zone of today’s Albania. As to the other non-decury tribes mentioned by Pliny, such as the Cavii, Haemasi, Asthitae and Arinistae, for now there are no indications in the source materials that they lived in the territory of today’s Bosnia-Herzegovina. Only the Arinistae have been associated by some researchers with the hydronym Arion, which is tied to today’s Rijeka Dubrovačka.¹² In this case, the Arinistae would have occupied the swath of land in the direction of the Trebinje territory. Even though it may be assumed, based on Pliny’s text, that these six tribes had already withdrew into history by the Plinian era, the fact is that the northern Partheni, for example, also existed in the imperial period, to which the already mentioned epigraphic monuments from the Užice environs testify. As to the group of eight Illyrian tribes specified in III, 144 (Labeatae, Senedi, Rudini, Sasaei, Grabaei, “and those who properly were called Illyrians”, Taulantii and Piraei), it is difficult to assume based on known source materials that some of these ethnonyms were also present in Bosnian territory.

It should be mentioned that during the Principate the province of Illyricum Superior encompassed the territory of western Serbia and all of Montenegro with northern Albania, which were certainly not a *tabula rasa*, devoid of indigenous polities. It is interesting that when the ethnic picture of the province of Illyricum Superior is examined, then one can see that the west was dominated by exceptionally numerous and large polities, while going eastward, a greater variety is notable. In the east there were in fact a series of small Illyrian polities. The existence of such a high number of miniature tribal communities may only be interpreted as a consequence of a major tectonic disruption which

10 *Plin. NH* III, 143; III, 145; *Mela* II, 49; *Polyb.* VII, 9, 13; XVIII, 47, 12; *App. III.* 2; 16; *App. de bell. civ.* IV, 88; V, 75; *Cass. Dio* XLI, 49, 2; XLVIII, 41, 7; *Liv.* XXIX, 12; XXXIII, 34, XLIII, 21; XLIV, 30; Caesar, *Commentarii belli civilis*, III, 41, 1; *Strab. Geo.* VII; 7, 8, and perhaps also *Svet. Aug.* 19. These data mostly pertain to the southern Partheni, while for the northern Partheni only *Plin. NH* III, 143 i *App. III.* 16. For the northern Partheni, see Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 136; Mesihović 2004, pp. 114-116; Mesihović 2007, pp. 17-19.

11 On the Glinasinac culture of the older Iron Age and the Autariatae see Čović 1976, pp. 269-322; Čović 1983; Čović 1983b; Mesihović 2004.

12 Bojanovski 1988, p. 104.

Salmedin Mesihović

rezultirajući urušavanjem njezinog jedinstva i politije koju je ona reprezentirala. U prvom redu riječ je o autarijatskoj narodnosnoj zajednici i politiji koja je bila “najveći i najmoćniji ilirski narod” (μέγιστον καί ἄριστον τῶν Ἰλλυριῶν ἔνος).¹³ Osim uništenja autarijatske politije koju su nasilno srušili Kelti oko godine 310. pr. Kr., konglomeratu malih politija u istočnim dijelovima Provincije pridonijelo je i uništenje “Ilirske države” dinastije Agronida koje su Rimljani konačno izvršili 168. g. pr. Kr.¹⁴

Peregrinske *civitates* Donjeg Ilirika koje su se prostirale i izvan prostora današnje Bosne i Hercegovine

Kolapijani

Njihov je teritorij možda obuhvaćao i sjeverni dio Cazinske krajine

te možda ulazio u donje Pounje.

Literarni izvori: *Strab. Geo.* IV, 6, 10; VII, 5, 2; 6, 10; *Plin. NH* III, 147.

Literatura: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 99.

Oserijati

Oni su možda naseljavali panonske oblasti današnje Bosne.

Moguće da im je pripadalo naselje Donja Dolina kod današnje Bosanske Gradiške.

Literarni izvori: *Plin. NH* III, 147; *Ptol.* II, 14, 2.

Epigrafski spomenici: možda CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263.

Literatura: Alföldy 1965, str. 326; Marić 1964, str. 72 i dalje;

Bojanovski 1974, str. 45; 195; Čović 1976, str. 169-185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 133.

Breuci

To je velik ilirsko-panonski narod koji je pokrivao istočne oblasti bosanske Panonije i istočne Slavonije. Odigrali su značajnu ulogu u toku Velikog ilirskog ustanka od 6. do 9. g. po. Kr., gdje su do ljeta 8. g. po. Kr. bili drugi stup ustaničkih snaga.

Literarni izvori: *Strab. Geo.* VII, 15, 2; *Vell.* II, CX; *Plin. NH* III, 147; *Svet. Tib.* 9; *Ptol.* II, 15, 2; *Cass. Dio* LV, 29, 34.

Epigrafski spomenici: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263; CIL III, p. 415.

Literatura: Patsch 1897; Bojanovski 1974; Bojanovski 1988, str. 364-366; Čović 1976, str. 169- 185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 84; Suić 1992, str. 55-56; Zaninović 2003; Mišktiv 2005.

Kornakati

Taj ilirsko-panonski narod svoje je sjedište imao u naselju

Cornacum (današnji Sotin na Dunavu). Možda je jednim dijelom njihov teritorij prelazio i Savu, situirajući se istočno od Breuka.

13 *Ps. Scyl.* 24; *Ps. Aristot.* 138; Agatarhid, eksc. od Fotija fr 59; *Nic. Dam.* fr 115; *Diod.* III, 30, 3, XX, 19; XX, 113, 3; *Strab. Geo.* VII, 5, 1; VII, 5, 6; VII, 5, 7; VII, 5, 11; VII, 5, 12; *Ruf. fr.* I, 12; *Plin. NH* IV, 35; *App. III.* 2-5; *Arr. Anab.* I, 5, 1-4; *Pol.* IV, 12, 1; VII, 42; *Just. XV.* 2; *Ael.* 17 c 41; *Oros.* III, 23, 36; *Steph.*, s. v 1 V.

14 O “Ilirskoj državi” dinastije Agronida v. Papazoglu 1965; Papazoglu 1967; Stipčević 1974, str. 52-61; Cabanes 2002.

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...

The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

beset a considerably larger ethnic community, resulting in the collapse of its unity and the polity which it represented. First and foremost, this implies the Autariatae ethnic community and polity, which was the “largest and mightiest Illyrian nation” (μέγιστον καί ἄριστον τῶν Ἰλλυριῶν ἔνος).¹³ Besides the Autariatae polity, which was violently overthrown by the Celts at around 310 BC, the destruction of the “Illyrian state” of the Agron dynasty, which the Romans finally accomplished in 168 BC, also contributed to the conglomerate of small polities in the eastern sections of the province.¹⁴

The peregrine *civitates* of Illyricum Inferior which extended into the territory of present-day Bosnia-Herzegovina

Colapiani

Their territory may have also encompassed the northern part of the Cazin frontier and possibly encroached on the lower Una Valley.

Literary sources: *Strab. Geo.* IV, 6, 10; VII, 5, 2; 6, 10; *Plin. NH* III, 147.

References: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 99.

Osseriaties

They may have encompassed the Pannonian districts of today’s Bosnia. They may have held the settlement of Donja Dolina near modern-day Bosanska Gradiška.

Literary sources: *Plin. NH* III, 147; *Ptol.* II, 14, 2.

Epigraphic monuments: perhaps CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263.

References: Alföldy 1965, p. 326; Marić 1964, p. 72 ff; Bojanovski 1974, p. 45; 195; Čović 1976, pp. 169-185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 133.

Breuci

A large Illyrian/Pannonian tribe who covered the eastern districts of Bosnian Pannonian and eastern Slavonia. They played a major role in the course of the Great Illyrian Revolt from 6 to 9 AD, wherein they were the second pillar of the rebellious forces.

Literary sources: *Strab. Geo.* VII, 15, 2; *Vell.* II, CX; *Plin. NH* III, 147; *Svet. Tib.* 9; *Ptol.* II, 15, 2; *Cass. Dio* LV, 29, 34.

Epigraphic monuments: CIL III, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL III, 10156b = ILJug I, 263; CIL III, p. 415.

References: Patsch 1897; Bojanovski 1974; Bojanovski 1988, pp. 364-366; Čović 1976, pp. 169-185; Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 84; Suić 1992, pp. 55-56; Zaninović 2003; Mišktiv 2005.

Cornacates

This Illyrian/Pannonian tribe had its centre in the settlement of Cornacum (today’s Sotin on the Danube). Perhaps a part of their

13 *Ps. Scyl.* 24; *Ps. Aristot.* 138; Agatharchides, exc. from Photius fr 59; *Nic. Dam.* fr 115; *Diod.* III, 30, 3, XX, 19; XX, 113, 3; *Strab. Geo.* VII, 5, 1; VII, 5, 6; VII, 5, 7; VII, 5, 11; VII, 5, 12; *Ruf. fr.* I, 12; *Plin. NH* IV, 35; *App. III.* 2-5; *Arr. Anab.* I, 5, 1-4; *Pol.* IV, 12, 1; VII, 42; *Just. XV.* 2; *Ael.* 17 c 41; *Oros.* III, 23, 36; *Steph.*, s. v 1 V.

14 On the “Illyrian state” of the Agron dynasty, see Papazoglu 1965; Papazoglu 1967; Stipčević 1974, pp. 52-61; Cabanes 2002.

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Literarni izvori: *Plin. NH* III,148; *Ptol.* II, 15; *It. Ant.* 243, 3; *Tab. Peut.* VI; *Not. Dign. occ.* V, 122; 272; VII, 102; *Rav.* IV, 20; vojničke diplome. Literatura: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, str. 99.

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Sirmijci i Amantini
Možda je njihova jedinstvena *civitas Sirmiensium et Amantinorum* obuhvaćala i krajnji sjeveroistok današnje Bosne u zoni današnje Semberije.
Literarni izvori: *Plin. NH* III, 148.

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Broj pripadnika domorodačkih zajednica Ilirika

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Podaci Plinija Starijeg, posebno oni vezani uz dekurije, daju određene mogućnosti za demografska istraživanja. B. Gabričević je broj pripadnika svake od dekurija, koju identificira s manjim bratstvom, procijenio na 150 do 200 osoba.¹⁵ Iako je Gabričevićeva procjena brojnosti možda odgovarajuća, njegovo definiranje dekurije je neodgovarajuće. Podatak o peregrinskim *civitates* s dekurijama Plinije Stariji nesumnjivo crpi iz rezultata službenog popisa. A osnovna svrha rimskih popisa bilo je reguliranje poreznih i drugih (vojnih) obveza. Kako zajednice unutar Rimskog Imperija nisu imale jedinstven sustav prava i obveza, nego je to ovisilo o čitavom nizu razloga, jasno je da i rezultati popisa i njegovi podaci nisu mogli biti isti. Samim time su i pojedine zajednice na različit način popisivane. Kad se sagleda popis naroda u provinciji Gornjem Iliriku, jasno se zamjećuje da za Liburne i Japode nije naveden broj dekurija, za razliku od Delmata, Mezeja, Diciona, Dezitijata, Naresa itd. Jasno je da su oni popisani drugačije od većine domorodačkih *civitates* iz salonitanskoga i naronitanskoga konventa. Razlog leži u različitosti primjene popisnih zahtjeva između Liburna i Japoda, na jednoj strani, te većine ostalih domorodačkih zajednica, na drugoj. To bi onda značilo da su Liburni i Japodi imali drugačije porezne i druge obveze, vjerojatno blaže i bolje. Uzrok tome našao bi se u njihovu ponašanju za vrijeme Velikog ilirskog ustanka od 6. do. 9. g. po. Kr. Veronski natpis CIL V, 3346 ukazuje da su Liburni i Japodi (ili bar jedan njihov dio, i to onaj službeni i reprezentativni) bili na protuustaničkoj strani, odnosno da su ostali lojalni Rimu. S druge strane, izvorna građa potvrđuje da su na ustaničkoj strani sudjelovali Dezitijati, Mezeji, Delmati (svi s popisanim dekurijama). Iako im politije nisu ukinute, ustanički narodi morali su biti na neki način posebno kažnjeni, i to vjerojatno povećanjem poreznih i drugih nameta i obaveza, a umanjivanjem prava i autonomije. I možda upravo u toj činjenici treba tražiti razloge postojanju dekurija kod jednog, većeg dijela gornjoilirskih peregrinskih *civitates*. U tom slučaju dekurije bi bile posebne porezne jedinice koje su kreirali Rimljani. Ne bi bilo nemoguće pomisliti da je riječ o administrativno-poreznoj jedinici koja se sastojala od deset familija. Naravno termin *familia* potrebno je shvatiti u rimskom smislu široke obitelji ili naše obiteljske zajednice, a ne moderne

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

¹⁵ Gabričević 1956, str. 114-115; Stipčević 1989, str. 129.

territory extended to the Sava, situating itself east of the Breuci. Literary sources: *Plin. NH* III,148; *Ptol.* II, 15; *It. Ant.* 243, 3; *Tab. Peut.* VI; *Not. Dign. occ.* V, 122; 272; VII, 102; *Rav.* IV, 20; military diplomas. References: Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988, p. 99.

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Sirmians and Amantini
Perhaps their consolidated *civitas Sirmiensium et Amantinorum* encompassed the extreme north-east of today’s Bosnia in the area of modern-day Semberija.
Literary sources: *Plin. NH* III, 148.

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Population of the indigenous communities of Illyricum

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Pliny’s data, particularly that tied to the decuries, open the way for potential demographic research. B. Gabričević estimated the population of each decury, which he identified as a minor fraternity, as having between 150 and 200 persons.¹⁵ Even though Gabričević’s estimated numbers may stand, his definition of a decury is not suitable. There can be no doubt that Pliny the Elder used the results of the official census for his information on the peregrine *civitates* with decuries. And the fundamental purpose of Roman censuses was to regulate tax liabilities and other (military) obligations. Since communities inside the Roman empire did not have a uniform system of rights and obligations, rather this depended on an entire series of reasons, it is clear that the results of censuses and their data could not have been uniform. In line with this fact alone, individual communities were registered differently. When the census of tribes in the province of Illyricum Superior is viewed, one may clearly note that the number of decuries was not specified for the Liburnians and Iapodes, as opposed to the Delmatae, Maezaei, Ditiones, Daesitiates, Narensi, etc. It is clear that they were registered differently from most indigenous *civitates* from the Salona and Narona *conventi*. The reason lay in the differences in application of census requests between the Liburnians and Iapodes on the one hand, and the remaining indigenous communities on the other. This would then mean that the Liburnians and Iapodes had different tax liabilities and other obligations, probably better and less burdensome. The cause for this may have rested in their stance during the Great Illyrian Revolt of 6-9 AD. The Verona inscription, CIL V, 3346, indicates that the Liburnians and Iapodes (or at least a part thereof, the official and representative part) were on the anti-revolt side, i.e., they remained loyal to Rome. On the other hand, source materials confirm that the Daesitiates, Maezaei and Delmatae (all with registered decuries) sided with the revolt. Although their polities were not abolished, the rebellious tribes had to be punished in some way, probably by increased taxes and other levies and duties, and a curtailment of rights and autonomy. And perhaps it is in this fact that one should seek the reasons for the existence of decuries among one, larger portion of the peregrine *civitates* of Illyricum Superior. In this case, the decuries would have been special tax units created by the Romans. It would not be inconceivable to think that these were administrative/ tax units consisting of ten *familia*. To be sure, the term *familia* should

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

Sirmijci i Amantini, 19. stoljeće

¹⁵ Gabričević 1956, pp. 114-115; Stipčević 1989, p. 129.

Salmedin Mesihović

Salmedin Mesihović

nuklearne obitelji. Zapravo, možda bi najbolja definicija dekurije gornjoilirskih naroda bio skup deset obiteljskih zajednica, koje su imale stanovitu poreznu obavezu. Veličina obiteljskih zajednica (koje okupljaju nekoliko generacija) nije bila ujednačena ni u mirnodopsko ni u ratno doba, nego je varirala zbog različitih činilaca (stupanj prirodnog priraštaja, broj muških članova, ekonomski uvjeti života, kvaliteta posjeda, stabilnost zadruge, područje prebivanja).¹⁶ Sveobuhvatni prikaz postojanja i funkcioniranja obiteljske zajednice na dinarskom području, i to upravo u onom ambijentu koji bi bio najbliži načinu života domorodačkih zajednica dinarskog dijela Ilirika, pruža djelo V. Bogišića *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (anketa iz 1873. god.)*. Bogišićeva anketa daje i precizne podatke o broju obiteljskih zajednica, što je i osnovni razlog zbog kojeg sam se opredijelio za to da ona posluži kao glavni komparativni uzorak. Osmanski popisi iz ranijih razdoblja obuhvaćali su i stanovništvo u već urbanim zonama, a i ograničavali su se na popise domaćinstava (bez navođenja broja članova) i muškaraca koji podliježu određenim obavezama.

U Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji iz druge polovice XIX. st. obiteljska zajednica brojila je nekoliko desetaka članova (v. Bogišić 1984, str. 22; 39 daje primjere zadruga od 27 članova, više od 30 i 32 člana, sve do 40, pa i onih od 60 do 70 članova). Istine radi, obiteljske zajednice sa 40 članova činile su znatnu manjinu (5 %), dok su one od 60 do 70 članova do druge polovice XIX. st. u Hercegovini iščeznule. Zbog toga bi se prosječan broj članova obiteljske zajednice iz vremena Bogišićeve ankete mogao procijeniti na oko 25. Vjerojatno je sličan prosječni odnos obiteljske zajednice vladao i u ranoantičko doba Ilirika, jer institucija obiteljske zajednice s dinarskog područja pokazuje iznimnu konzervativnost i sporost u promjenama. U tom bi slučaju prosječna dekurija brojila oko 250 osoba. Sličan prosječni broj za dekurije predlaže i K. J. Beloch u svojem kapitalnom djelu *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt*, koje se bavi antičkom demografijom. Beloch za svaku dekuriju predlaže prosječno 100 odraslih muškaraca (ili onih muškaraca koji se računaju kao porezni obveznici).¹⁷

Postoje i druge opcije izračunavanja broja pripadnika jedne populacije na određenom području, čije rezultate također treba uzimati u relativnom obliku. V. Radimsky je za izračunavanje pretpostavljenog broja stanovnika u Duvanjskom polju i njegovom okruženju primijenio metodu po kojoj je zbrojio broj gradina na određenom području i uzeo da je na jednu gradinu dolazilo prosječno 200 stanovnika te dobio mogući broj stanovnika konkretne oblasti.¹⁸ Sličnu metodu primijenio je i M. Zaninović za Livanjsko područje (Livanjsko polje, bolje reći njegovi rubovi i područje Buškog blata).¹⁹ Ta je metoda primjenjiva

Salmedin Mesihović

Salmedin Mesihović

¹⁶ O porodičnoj zadruzi v. Bogišić 1984, str. 21-38.

¹⁷ Beloch 1886, str. 463-464.

¹⁸ Radimsky 1894, str. 303.

¹⁹ Zaninović 1994, str. 46.

Salmedin Mesihović

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...

The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

Salmedin Mesihović

be comprehended in the Roman sense of an extended family or kinship group, rather than the modern nuclear family. In fact, perhaps the best definition of a decury among the tribes of Illyricum Superior would be a group of ten kinship communes, which had a specific tax liability. The size of a kinship commune (which brought together several generations) would not be the same during peacetime and war, rather it varied based on different factors (degree of natural growth, number of males, economic living conditions, quality of land holdings, stability of the commune, area of domicile).¹⁶ A comprehensive overview of the existence and functioning of kinship communes in the Dinaric zone, precisely in that ambient that would have been closest to the way of life of the indigenous communities of the Dinaric section of Illyricum, is provided in a work by V. Bogišić on legal customs in Montenegro, Herzegovina and Albania, based on a survey from 1873 (“Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (anketa iz 1873. god.)”). Bogišić’s survey also provides precise data on the number of kinship communes, which is the basic reason why I chose them to serve as the primary comparative sampling. The Ottoman censuses from earlier periods also encompassed the population in urban zones, while they were restricted to registration of households (without specifying the number of members) and men who were subject to specific obligations.

In Montenegro, Herzegovina and Albania in the latter half of the nineteenth century, the size of a kinship commune was several dozen members (see Bogišić 1984, pp. 22; 39, gives examples of communes consisting of 27 members, over 30 and 32 members, up to 40, and even those with 60-70 members). Truth be told, kinship communes with 40 members were a considerable minority (5%), while those consisting of 60-70 members had disappeared in Herzegovina by the latter half of the nineteenth century. Thus, the average size of a kinship commune at the time of Bogišić’s survey may be estimated at approximately 25 members. A similar average size of kinship commune probably applied in Illyricum during Early Antiquity, because the institution of the Dinaric kinship commune exhibits exceptional conservatism and slowness to change. In this case, the average size of the decuries may have been approximately 250 persons. A similar average size for decuries was also proposed by K. J. Beloch in his major work *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt* dealing with the demography of Antiquity. Beloch proposed an average of 100 adult males (or those males counted as taxpayers) for each decury.¹⁷

There are also other options for computing the size of the population in a given region, the results of which should also be viewed in relative terms. In the computation of the assumed size of the population in the Duvno field and its surroundings, V. Radimsky applied a method whereby he gathered the number of hillforts in a given area and assumed that one hillfort accounted for an average of 200 residents, and he obtained the possible population of a specific district.¹⁸ A similar method was also applied by M. Zaninović for the Livno area (the Livno field, or perhaps better stated, its peripheries

Salmedin Mesihović

Salmedin Mesihović

¹⁶ On the kinship commune, see Bogišić 1984, pp. 21-38.

¹⁷ Beloch 1886, pp. 463-464.

¹⁸ Radimsky 1894, p. 303.

Ime naroda	Broj dekurija	Pretpostavljeni broj pripadnika prema Gabričevićevoj formuli.	Pretpostavljeni broj pripadnika na osnovi obiteljskih zajednica
Delmati	342	51.300 - 68.400	oko 85.000
Deuri	25	3750 - 5000	oko 6000
Dicioni	239	35.850 - 47.800	oko 60.000
Mezeji	269	40.350 - 53.800	oko 67.000
Sardeati	52	7800 - 10.400	oko 13.000
Salonitanski konvent	Ukupno 927	<u>139.050 - 185.400</u>	<u>oko 231.000</u>
Dezitijati	103	15.450 - 20.600	oko 26.000
Daorsi	17	2550 - 3400	oko 4000
Sikuloti	24	3600 - 4800	oko 6000
Deremisti	30	4500 - 6000	oko 7500
Deretini	14	2100 - 2800	oko 3500
Melkumani	24	3.600 - 4.800	oko 6000
Naresi	102	15.300 - 20.400	oko 25.500
Dindari	33	4950 - 6600	oko 8000
Dokleati	33	4950 - 6600	oko 8000
Glindicioni	44	6600 - 8800	oko 11.000
Kerauni	24	3600 - 4800	oko 6000
Scirtari	72	10.800 - 14.400	oko 18.000
Vardaei	ne više od 20	≤ 3000 - 4000	oko ≤ 5000
Naronitanski konvent	Ukupno 540	<u>81.000 - 108.000</u>	<u>oko 135.500</u>
Ukupna pretpostavljena brojnost	Ukupno dekurija 1467	Ljudska masa 220.050 - 293.400	oko 366.500

Tribe	No. of decuries	Assumed size according to Gabričević's formula.	Assumed size based on kinship commune
Delmatae	342	51,300-68,400	cc 85,000
Deuri	25	3,750-5,000	cc 6,000
Ditiones	239	35,850-47,800	cc 60,000
Maezaei	269	40,350-53,800	cc 67,000
Sardeates	52	7,800-10,400	cc 13,000
Salona <i>conventus</i>	Total 927	<u>139,050-185,400</u>	<u>cc 231,000</u>
Daesitiates	103	15,450-20,600	cc 26,000
Daorsi	17	2,550-3,400	cc 4,000
Siculotae	24	3,600-4,800	cc 6,000
Deraemestae	30	4,500-6,000	cc 7,500
Deretini	14	2,100-2,800	cc 3,500
Melcumani	24	3,600-4,800	cc 6,000
Narensi	102	15,300-20,400	cc 25,500
Dindarii	33	4,950-6,600	cc 8,000
Docleatae	33	4,950-6,600	cc 8,000
Glinditiones	44	6,600-8,800	cc 11,000
Ceraunii	24	3,600-4,800	cc 6,000
Scirtari	72	10,800-14,400	cc 18,000
Vardaei	not over 20	≤ 3,000-4,000	cc ≤ 5,000
Narona <i>conventus</i>	Total 540	81,000-108,000	<u>cc 135,500</u>
Total assumed size	Total decuries 1,467	Human mass 220,050-293,400	cc 366,500

Tablica 1.

U stupcu "pretpostavljeni broj pripadnika prema Gabričevićevoj formuli" prva brojka u retku označava nižu predloženu vrijednost, a druga višu predloženu vrijednosti pretpostavljenog broja pripadnika epihorskih naroda. Ako su Gabričevićeve procjene točne, držimo da je ipak nešto realnija viša predložena vrijednost.

samo na brdsko-planinskom području, gdje su ostaci gradinskih naselja vidljivi i gdje se lakše i brže nego u širim ravnicama može obaviti rekognosciranje prapovijesnih i protohistorijskih naselja. Na širem području gornje Bosne, zone oko ušća Krivaje u Bosnu i lašvanskog porječja, do danas je evidentirano oko 128 gradina, po čemu bi se onda pretpostavilo da je na navedenom području prebivalo (po formuli 128 x 200) oko 25.600 osoba. Kako se čini, procjena na osnovi gradina bila bi gotovo istovjetna s procjenom na osnovi obiteljskih zajednica, bar za Dezitijate.

Table 1.

In the column headed "assumed size according to Gabričević's formula", the number in the row indicates the lower proposed value of the assumed size of epichoric tribes. Insofar as Gabričević's estimates are correct, I would posit that the higher proposed values are somewhat more realistic.

and the area of Buško Blato).¹⁹This method can only be applied to the highland/mountain zone, where the remains of hillfort settlements are visible and where it was easier to conduct reconnaissance of prehistoric and protohistoric settlements than in the wider plains. In the wider territory of the upper course of the Bosna River, the zone around the mouth of the Krivaja into the Bosna and the Lavša riverine

^[19] Zanimović 1994, p. 46.

Osim ovim procjenama u znanosti se operira s još jednom metodom, koja se uglavnom temelji na načelu određivanja bar približne veličine teritorija koji je stajao na raspolaganju svakom od pojedinih ilirskih naroda.²⁰ Tako S. Čače procjenjuje delmatski teritorij na oko 7000 četvornih kilometara, a prema M. Zaninoviću delmatsko zemljište može se procijeniti na više od 9000 četvornih kilometara.²¹ Kako se procjena M. Zaninovića odnosi na razdoblje prije rimske vlasti, S. Čače je oduzeo od njegove procjene dio za koji on procjenjuje da su ga Rimljani konfiscirali. Na osnovi takve postavke S. Čače je došao i do procjene teritorija Diciona u rimsko, odnosno, preciznije rečeno, plinijevsko doba 342 delmatske dekurije: 239 dicianske dekurije = 7000 km² : 5000 km². Prema ovoj formuli i metodi dezitijatski teritorij iznosio bi 342 : 103 dezitijatske dekurije = 7000 : oko 2121 km².

Potrebno je naglasiti da je riječ o stanju desetljećima nakon završetka Velikog ilirskog ustanka u kojem je nesumnjivo bilo došlo do stravičnog stradanja domorodačke populacije, posebno kod nekih naroda. Može se sa sigurnošću tvrditi da su Dezitijati, kao nosioci ustanka, prilično stradali i da su doživjeli pravi pogrom i imali uvjerljivo najveće gubitke u odnosu na ostale ilirske narode. Uostalom, sam Velej Paterkul (II, CXV, 4) kaže da su Dezitijati i Pirusti bili pobijedeni tek kada su dovedeni na rub istrebljenja. Unatoč djelomičnoj biološkoj obnovi od septembra 9. g. po. Kr. pa do vremena popisa, ostaje činjenica da je broj Dezitijata prije proljeća 6. g. po. Kr. bio znatno veći nego sredinom I. st. po. Kr.²² U tom slučaju bi i ukupna brojnost navedenih domorodačkih *civitates* prije 6. g. po. Kr. bila veća od predloženih brojki.

Ovim brojkama potrebno je pribrojiti i skupinu naroda s istoka Provincije, za koje Plinije Stariji ne navodi broj dekurija, kao što su Ozueji, Parteni, Kavi, Hemasi, Astiti, Arinisti, Labeati, Pirusti i dr. Jedini preostali dio naronitanskoga konventa na koji bi se oni mogli smjestiti nakon lokaliziranja naroda s dekurijama, zauzima pojedine dijelove današnje Crne Gore, jugozapadne Srbije i sjeverne Albanije. Riječ je o brdsko-planinskom području na koje bi otpadalo nešto više od 1/3 prostora naronitanskoga konventa. Ako bi se držalo postavljenog parametra od oko 135.000 osoba za 13 naroda s navedenim brojem dekurija, i veličine prostora i njegovih zemljopisnih uvjeta na koje bi se smjestili narodi bez dekurija iz naronitanskog konventa, onda bi njihova ukupna brojnost mogla iznositi približno 50.000 osoba.

Ako bi se prihvatile navedene procjene, onda bi se peregrinska populacija salonitanskoga i naronitanskoga konventa mogla procijeniti na najmanje oko 420.000 osoba.²³ U domorodačku zajednicu provincije Gornji Ilirik potrebno je uključiti i Liburne i Japode iz skardonitanskog konventa. Japodi

^[20] Čače 1995, str. 88 i bilj. 226.

^[21] Zanimović 1966, str. 33 i dalje.

^[22] O tome Mesihović 2007, str. 741-772.

^[23] Beloch 1886, str. 464 navodi brojku od oko 400.000 stanovnika ova dva konventa, ne računajući rimske kolonije i municipije.

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...
The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

area, 128 hillforts have been registered up to the present, which would then imply that approximately 25,600 persons had lived in this territory according to the equation 128 x 200. It would appear that the estimate based on hillforts is almost identical to the estimate based on kinship communes, at least for the Daesitiates.

Besides these estimates, yet another method is employed in scholarship which is largely based on the principle of determining at a minimum the approximate size of the territory which was at the disposal of each individual Illyrian tribe.²⁰ Thus, S. Čače estimated the Delmatae territory at roughly 7,000 km², while according to M. Zaninović the Delmatae land could be estimated at over 9,000 km².²¹ Since Zaninović’s estimate pertains to the period preceding Roman rule, Čače removed from his estimate that portion which he assessed that the Romans would have seized. Based on such hypotheses, Čače also estimated the territory of the Ditiones in the Roman, or more precisely, the Plinian era 342 Delmatae decuries: 239 Ditiones decuries = 7,000 km² : 5,000 km². According to this formula and method, the Daesitiatae territory would have been 342 : 103 Daesitiatae decuries = 7,000 : ca 2,121 km².

It is worthwhile noting that these estimates refer to the situation decades after the end of the Great Illyrian Revolt, which certainly exacted a devastating toll on the indigenous population, particularly among specific tribes. It can be stated with certainty that the Daesitiates, as the vanguard of the revolt, suffered greatly and endured a genuine pogrom, and certainly endured the highest losses in comparison to the remaining Illyrian tribes. After all, Velleius Paterculus himself said (II, CXV, 4) that the Daesitiates and Pirustae were defeated only when they were brought to the verge of annihilation. Even with the partial biological renewal from September in 9 AD to the time of the census, the fact remains that the number of Daesitiates prior to the spring of 6 AD was considerably higher than it was in the mid-first century AD.²² In this case, the total size of these indigenous *civitates* prior to 6 AD was higher than the proposed figure.

The aforementioned numbers should be expanded to include the group of tribes from the province’s east, for whom Pliny the Elder did not specify the number of decuries, such as the Ozuaei, Partheni, Cavii, Haemasi, Asthithae, Arinistae, Labeates, Pirustae and others. The only remaining part of the Narona *conventus* in which they could have been situated after the localization of tribes with decuries includes portions of present-day Montenegro, south-west Serbia and northern Albania. These are highland/mountain zones that would account for over one third of the territory of the Narona *conventus*. If the set parameter of roughly 135,000 persons for 13 tribes with the specified number of decuries is maintained, as well as the size of the territory and its geographic conditions in which the tribes without decuries of the Narona *conventus* could be placed, then their total number may have been approximately 50,000.

If the above estimates are accepted, then the peregrine population of the Salona and Narona *conventi* may be estimated at approximately

^[20] Čače 1995, p. 88 and note 226.

^[21] Zanimović 1966, p. 33 ff.

^[22] On this, Mesihović 2007, pp. 741-772.

i *Liburnorum civitates XIII* morale su biti velike zajednice, koje su pokrivale prostor zapada provincije Gornji Ilirik, odnosno skardonitanski konvent. Njihovu brojnost za sredinu I. st. po. Kr. teško je procijeniti, jer se ne raspolaze ni sa jednim relevantnim markerom na osnovi kojeg bi se pokušala dati demografska procjena. Brojnost Liburna i Japoda morala je biti adekvatna njihovoj povijesnoj ulozi, kao i veličini prostora koji su naseljavali. To bi sugeriralo da su ta dva naroda skardonitanskog konventa spadala u red onih naroda Gornjeg Ilirika s najvišim brojem pripadnika. Međutim, kako su za skardonitanski konvent navedena samo dva domorodačka naroda, moglo bi se pretpostaviti da je skupna brojnost njegove peregrinske populacije ipak manja u odnosu na one iz salonitanskoga i naronitanskoga konventa.

Osim onih koji su imali pravno-političku pripadnost domorodačkih *civitates*, na prostoru Provincije živio je i znatan broj osoba s rimskim građanstvom (kolonija Jader, kolonija *Tragurium*, *Siculi*, naseobina klaudijevskih veterana, kolonija Salona, kolonija Narona, kolonija *Epidaurum*, naselja/*oppida* rimskih građana: *Rhizinium*, *Acruium*, *Butuanum*, *Olcinium*, *Scodra*, *Lissum*).²⁴ Gornjoilirski Rimljani iz sredine I. st. po. Kr. nisu morali biti samo doseljeni ili po porijeklu Italici ili neki drugi Mediteranci, nego se u tom skupu sigurno nalazio i određeni broj osoba, pa i zajednica, ilirskoga i grčkoga porijekla koje su dobile rimsko građanstvo. Osobe s rimskim građanstvom mogle su biti naseljene i u unutrašnjosti Provincije, kao državni funkcionari i službenici, trgovci, detašmani veterana, obični naseljenici ili avanturisti. U masu rimskih građana iz sredine I. st. po. Kr. potrebno je dodati i aktivni sastav legijskoga garnizona (VII. legija C.p.f., koja je 58. g. po. Kr. premještena na donjodunavsku granicu, i XI. legija C.p.f.²⁵). Uz legijski sastav (oko 10.000 osoba) nalazila se i prilična masa civilnog stanovništva najrazličitijeg porijekla. Za bilo kakva demografska istraživanja iz sredine I. st. po. Kr. potrebno je imati u vidu i kretanja broja rimskih građana u ranom principatu. Prema Augustovim *Res Gestae* (I, 8) u lustrumu iz 28. g. pr. Kr. bilo je evidentirano 4.063.000 rimskih građana, 8. g. pr. Kr. bilo je 4.233.000 rimskih građana, a 14. g. po. Kr. bilo je 4.937.000. Međutim za 14. g. po. Kr. prema *Fasti Ostienses* u tadašnjoj Italiji je prebivalo 4.100.900 rimskih građana. Slična razlika primjetna je i u slučaju lustruma iz 48. g. po. Kr. za koji Tacit navodi cifru od 5.984.072 rimskih građana,²⁶ dok se navodi i druga brojka od 6944.000 rimskih građana.²⁷ Moguće je da se brojke iz popisa iz 14. i 48. g. po. Kr. više odnose na ukupan broj rimskih građana, a manje na one koji prebivaju u Italiji.²⁸ U tom bi slučaju 14. g. po. Kr. izvan

420,000.²³The Liburnians and Iapodes of the Salona *conventus* must be included in the indigenous community of the province of Illyricum Superior. The Iapodes and *Liburnorum civitates XIII* had to be large communities, which covered the western area of Illyricum Superior, meaning the Scardona *conventus*. Their numbers in the mid-first century AD are difficult to estimate, for not a single relevant marker is available which could be used in an attempt at a demographic estimate. The number of Liburnians and Iapodes had to correspond to their historical role, like the size of the space in which they had settled. This would suggest that these two tribes of the Scardona *conventus* were among those tribes of Illyricum Superior with the highest populations. However, since only two indigenous tribes were specified for the Scardona *conventus*, one may assume that the consolidated number of its peregrine population was nonetheless smaller in comparison to those of the Salona and Narona *conventi*.

Besides persons who legally and politically belonged to the indigenous *civitates*, there were also those in the provincial territory who had Roman citizenship (colonies of Iader and Tragurium, the Siculi settlement of Claudian veterans, the colonies of Salona, Narona and Epidaurum, and the settlements/*oppida* of Roman citizens: Rhizinium, Acruium, Butuanum, Olcinium, Scodra, Lissum).²⁴ The Romans of Illyricum Superior in the mid-first century AD were not exclusively settlers from Italy or their descendants or some other Mediterranean peoples, rather there was in this group a certain number of persons, and even communities, of Illyrian or Greek origin who had obtained Roman citizenship. Persons with Roman citizenship may have also settled in the provincial interior, either as state functionaries and officials, or as merchants, members of veteran detachments, ordinary settlers or even adventurers. The active contingent of the legionary garrison (Legio VII C.p.f. which was transferred to the lower Danube border in 58 AD, and Legio XI C.p.f.²⁵) must be added to the body of Roman citizens from the mid-first century AD. Besides the legionary component (approximately 10,000 persons), there was also a considerable number of civilians of diverse origins. Any demographic research concerning the mid-first century requires an insight into the movements of Roman citizens in the early Principate. According to Augustus’ *Res Gestae* (I, 8) in the lustrum from 28 BC, a total of 4,063,000 Roman citizens were recorded, in 8 BC there were 4,233,000 Roman citizens, while in 14 AD there were 4,937,000. However, in 14 AD, according to the “*Fasti Ostienses*”, there were 4,100,900 Roman citizens in Italy of that time. A similar difference is notable in the case of the lustrum of 48 AD, for which Tacitus cited a figure of 5,984,072 Roman citizens,²⁶ while another figure of 6,944,000 Roman citizens has also been cited.²⁷ It

^[23] Beloch 1886, p. 464 cited a figure of approximately 400,000 for these two conventi, not counting the Roman colonies and municipia.

^[24] Beloch 1886, pp. 332-333.

^[25] As of 42 AD, both legions bore the epithet Claudia pia fidelis.

^[26] Tac. Ann. XI, 25.

^[27] A separate question pertaining to the presented number of Roman citizens in the early Principate is whether this constitutes the complete population of Roman citizens (including women) or only men.

Salmedin Mesihović

augustovske Italije prebivalo 836.000, a 47. g. po. Kr. 959.928 rimskih građana. Prisutnost rimskih građana u provinciji koja je prvi, istočni susjed Italije morala je biti značajna, no za sada ne postoji ni jedan parametar na osnovi kojeg bi se moga procijeniti njihov broj sredinom I. st. po. Kr. u Gornjem Iliriku. Na otocima (Vis, Hvar, Korčula) i na pojedinim mjestima na samoj obali bio je i znatan broj osoba grčkog porijekla; uglavnom potomaka grčkih kolonista iz IV. st. pr. Kr. (od kojih su jedan dio činili i nositelji rimskoga građanstva). Uz osobe s domorodačkim pripadnostima i rimskim građanstvom u Gornjem Iliriku je bio i stanovit broj osoba koje su dolazile iz najrazličitijih dijelova Imperija i neposrednog okruženja (auksilijarne jedinice, trgovci, robovi itd.).

I procjene brojnosti koje o drugim narodima daju antički pisci ne odudaraju radikalno od ovih pretpostavljenih brojki za ilirske narode. Tako je primjerice pripadnika galskog naroda Adautaka bilo 53.000, a u gradu Avariku, sjedištu Bituriga, po Cezarovoj je naredbi ubijeno 40.000 ljudi.²⁹ Prema Cezaru (*De bell. gall.* I, 29) na seobu se pokrenulo 263.000 Helveta, 36.000 Tulinga, 14 000 Latobriga, 23 000 Rauraka i 32 000 Boja. Međutim pošto je sam Cezar iznio procjenu da je onih koji su se nakon sukoba sa njegovim trupama povratili u svoj zavičaj bilo 110.000, njegove prve brojke su sigurno bile obično preuveličavanje broja neprijatelja sa kojima se sukobio, jer je teško povjerovati da su Helveti izgubili za vrijeme borbi sa Cezarovim legijama u kratkom razdoblju više od polovine populacije, skoro onoliko koliko su izgubili domorodački narodi Ilirika za vrijeme rata 6.-9. god. po. Kr. S druge strane, treba imati u vidu i Cezarove procjene površine teritorije Helveta (*De bell. gall.* I, 2), koja se prostirala na 240 rimskih milja dužine (oko 359 km), a 180 rimskih milja širine (oko 269 km), što bi onda značilo da je ona obuhvaćala prilično veliku površinu na koju se moglo smjestiti u uvjetima protohistorijskog razvitka 200.000-250.000 osoba.³⁰ Beloch za tri galske provincije (*Aquitania*, *Gallia Lugdunensis*, *Belgica*) predlaže 3.390.000 osoba, a za Narbonsku Galiju 1.500.000 osoba.³¹ Međutim L. Pareti za tri galske provincije predlaže čak 10.500.000 osoba.³²

Za razliku od Gornjeg Ilirika, za peregrinske narode Donjeg Ilirika, čija se zona naseljavanja prostirala i na područjima današnje Bosne i Hercegovine, znatno je teže dati demografske procjene. Kako je znatno veći dio teritorija današnje Bosne i Hercegovine bio u sastavu Gornjeg Ilirika, a manji u sastavu Donjeg, jasno je da se to odrazilo i na demografske udjele. Bosanske zone provincije Donji Ilirik bile su i njezine periferne oblasti. I veći dio rimskih i auksilijarnih borbenih jedinica

^[29] Maškin 1951, str. 259, 265.

^[30] O prijedlozima broja pripadnika pojedinih galskih naroda v. Beloch 1886, str. 448-460.

^[31] Beloch 1886, str. 460.

^[32] Pareti, Brezzi, Petech 1967, str. 211. Slične drastične razlike u demografskim procjenama između Belocha na jednoj strani i autora III. sveska 2. knjige UNESCO-ove edicije vidljive su i u odnosu na Italiju i druge provincije.

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...
The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

is possible that the higher figures from the censuses of 14 and 48 AD pertain to the total number of Roman citizens, while the lower figures account for those who resided in Italy.²⁸ In this case, in 14 AD, 836,000 Roman citizens would have lived outside of Augustan Italy, while in 47 AD this figure would have been 959,928 Roman citizens. The presence of Roman citizens in the province which was Italy’s first eastern neighbour had to be significant, although thus far there is not a single parameter which could form the basis for an estimate of their numbers in Illyricum Superior in the mid-first century AD. On the islands (Vis, Hvar, Korčula) and at individual locations on the coast itself, there was a considerable number of persons of Greek origin; they were generally the descendants of the Greek colonists of the fourth century BC (of whom a part did have Roman citizenship). In addition to persons of indigenous origin with Roman citizenship, there was also a certain number of persons in Illyricum Superior who came from different parts of the Empire and the immediate surroundings (auxiliary units, merchants, slaves, etc.).

Even the estimates for other tribes made by Classical writers do not deviate radically from these estimated numbers for the Illyrian tribes. Thus, for example, the Adautaci, a Gallic people, had a population of 53,000, while in the city of Avaricum, the hub of the Bituriges, 40,000 people were slain at Caesar’s orders.²⁹ According to Caesar (*de bell. gall.* I, 29), 263,000 Helvetii, 36,000 Tulingi, 14,000 Latobrigi, 23,000 Rauraci and 32,000 Boii set forth in a migration. However, since Caesar himself estimated that there were 110,000 of those who returned to their homeland after the battles with his troops, his first numbers were certainly nothing more than an exaggeration of the size of the enemy against whom he was fighting, for it is difficult to believe that the Helvetii had lost slightly over half of their population in the short period that they battled against Caesar’s legions - almost the same number of casualties sustained by the indigenous tribes of Illyricum for the duration of the war from 6 to 9 AD. On the other hand, Caesar’s estimates of size of Helvetii territory (*de bell. gall.* I, 2), which was 240 Roman miles long (ca 359 km), and 180 Roman miles wide (ca 269 km) would mean that it encompassed a rather large surface on which 200,000-250,000 persons could be accommodated under proto-historic conditions.³⁰ Beloch proposed a figure of 3,390,000 persons for three Gallic provinces (Aquitania, Gallia Lugdunensis, Belgica), and 1,500,000 persons for Gallia Narbonensis.³¹ However, L. Pareti proposed a population as high as 10,500,000 for the three Gallic provinces.³²

As opposed to Illyricum Superior, demographic estimates are much more difficult for the peregrine peoples of Illyricum Inferior, whose zone of settlement extended from the territories of today’s Bosnia-Herzegovina. Since a considerably larger portion of

^[28] Pareti, Brezzi, Petech 1967, pp. 210-211.

^[29] Maškin 1951, pp. 259, 265.

^[30] On suggestions for the sizes of individual Gallic nations, see Beloch 1886, pp. 448-460.

^[31] Beloch 1886, p. 460.

^[32] Pareti, Brezzi, Petech 1967, p. 211. Similar drastic differences in demographic estimates between Beloch and the authors of the third book of the second UNESCO volume are apparent also with reference to Italy and the other provinces.

stacioniranih u Panoniji nalazio se izvan ovih bosanskih zona. Jedini podatak iz izvorne građe koji bi prilično neizravno mogao ukazivati na populaciju Panonije u ranom principatu, jest Velejeva procjena broja pripadnika pobunjenih naroda Ilirika.³³ Prema Veleju ukupan broj ustaničkih naroda bio je 800.000, od čega 200.000 sposobnih za nošenje oružja i 9000 konjanika (*Gentium nationumque, quae rebel1 averant, omnis numerus amplius octingentis milibus explebat; ducenta fere peditum colligebantur armis habilia, equitum novem*). Kada se razmatraju navedene Velejeve procjene, potrebno je imati na umu i sljedeće činjenice:³⁴

- pobunjeno područje Ilirika nije obuhvaćalo cjelokupnu tadašnju jedinstvenu provinciju;
- Velej je pretjerivao kako bi dodatno naglasio teškoće s kojima se suočavao Tiberije;
- iznimno velike gubitke domorodačke pobunjene populacije za vrijeme ustanka.
 - Jedina mogućnost da se dođe do kakve-takve procjene stanovništva bar onog dijela Donjeg Ilirika koji je bio pobunjen 6. g. po. Kr., jest da se pokuša dati procjena gornjoilirskoga demografskog udjela ustaničke populacije. Polazna pozicija za određivanje gornjoilirske ustaničke mase predloženi je broj od 420.000 osoba za sredinu I. st. po. Kr. za salonitanski i naronitanski konvent (čije su narodnosne sastavnice sudjelovale u ustanku). Imajući u vidu visok demografski gubitak zbog rata, te djelomičnu biološku obnovu populacije, gotovo je sigurno skupni broj domorodačkih zajednica salonitanskoga i naronitanskoga konventa 6. g. po. Kr. bio veći od onoga iz sredine I. st. po. Kr., i morao je prelaziti pola milijuna osoba. Sudeći po tome, Velejevo pretjerivanje o ustaničkoj masi 6. g. po. Kr. nije bilo toliko radikalno, te je nekoliko stotina tisuća osoba za panonsku komponentu ustaničkog Saveza sasvim je realna opcija.

the territory of present-day Bosnia-Herzegovina was in Illyricum Superior than in Illyricum Inferior, it is clear that this was also reflected in the demographic shares. The Bosnian zones of Illyricum Inferior were also its peripheral districts. The majority of the Roman and auxiliary combat units stationed in Pannonia were outside of these Bosnian zones. The only data from the source material which would indirectly indicate the population of Pannonia in the early Principate is Velleius’ estimate of the size of the rebellious Illyrian tribes.³³ According to Velleius, the total number of rebelling tribes was 800,000, out of which 200,000 were able to bear arms and 9,000 were on horseback (*Gentium nationumque, quae rebel1 averant, omnis numerus amplius octingentis milibus explebat; ducenta fere peditum colligebantur armis habilia, equitum novem*). When these estimates of Velleius are considered, the following facts must be borne in mind:³⁴

- the area of Illyricum that was rebelling did not encompass the entire unified province at the time,
- Velleius exaggerated in order to additionally underscore the hardships faced by Tiberius,
- the exceptionally high losses of the indigenous rebellious population during the revolt.
 - The only possibility of obtaining any sort of estimate of the population for at least that portion of Illyricum Inferior that was rebelling in 6 AD is to attempt to estimate the demographic share of the population in revolt in Illyricum Superior. The starting point for determining the rebelling population of Illyricum Superior is the proposed figure of 420,000 persons for the mid-first century AD in the Salona and Narona *conventi* (whose ethnic components had participated in the revolt). Keeping in mind the high demographic losses caused by the war, and the partial biological renewal of the population, it is almost certain that the consolidated size of the indigenous communities in the Salona and Narona *conventi* in 6 AD was greater than that of the mid-first century AD, and it had to have exceeded a half million persons. Judging by this, the exaggerations of Velleius concerning the rebellious population in 6 AD do not seem so radical, and several hundred thousand persons for the Pannonian component of the rebel Alliance would appear to be an entirely realistic option.

Prilog I. / Appendix I.

CAIVS PLINIVS SECVNDVS
NATVRALIS HISTORIA
LIBER III.

139. *Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flumen Titium. pars eius fuere Mentores, Himani, Encheleae, Bulini et quos Callimachus Peucetios appellat, nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim. populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. conventum Scardonitanum petunt lapides et Liburnorum civitates XIII, ex quibus Lacinienses, Stulpinos, Buristas, Olbonenses nomineare non pigeat. ius Italicum habent ex eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur, Lopsi, Varvarini immunesque Asseriates, et ex insulis Fertinates, Curictae. 140. cetero per oram oppida a Nesactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini, flumen Telavium, quo finitur Iapudia. insulae eius sinus cum oppidis praeter supra significatas Absortium,Arba, Crexi, Gissa, Fortunata. rursus in continente colonia Iader, quae a Pola CLX abest, inde XXX Colentum insula,XLIII ostium Titi fluminis. 141. Liburniae finis et initium Dalmatiae Scardona in amne eo XII passuum a mari. dein Tariotarum antiqua regio et castellum Tariona, promunturium Diomedis vel, ut alii, paeninsula Hyllis circuitu C, Tragurium civium Romanorum, marmore notum, Siculi, in quem locum Divus Claudius veteranos misit, Salona colonia ab Iader CXII 142. petunt in eam iura viribus discriptis in decurias CCCXLII Delmatae, XXV Deuri, CCXXXVIII Ditiones, CCLXVIII Maezei, LII Sardeates. in hoc tractu sunt Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata proeliis castella. petunt et ex insulis Issaei, Solentini, Separi, Epetini. ab his castella Petuntium, Narestae, Oneum. Narona colonia tertii conventus a Salona LXXX p., adposita cognomins sui fluvio a mari XX p. M. Varro LXXXVIII civitates eo ventitasse auctor est; 143.nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIII, Daversi XVII, Desitiatas CIII, Docleatae XXXIII, Deretini XIII, Deraemistae XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIII, Melcumani XXIII, Naresi CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIII populatoresque quondam Italiae Vardaei non amplius quam XX decuriis. praeter hos tenere tractum eum Ozuaei, Partheni, Cavi, Haemasi, Asthitae, Arinistae. 144. a Narone amne C p. abest Epidaurum colonia. ab Epidauro sunt oppida civium Romanorum Rhizinium, Acruium, Butuanum, Olcinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum, amnis Drino superque eum oppidum civium Romanorum Scodra ab mari XVIII, praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria nec non et civitatum validarum: eo namque tractu fuere. Labeatae, Senedi, Rudini, Sasaei, Grabaei; proprieque dicti Illyri et Taulanti et Pyraei retinent nomen. in ora Nymphaeum promunturium. Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidauro C p. 145. a Lisso Macedonia provincia. gentes Partheni et a tergo eorum Dassaretae, montes Candaviae a Dyrrachio LXXVIII p., in ora vero Denda civium Romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen Dyrrachium appellata, flumen Aous, a quibusdam Aeas nominatum, Apollonia, quondam Corinthiorum colonia,IIII p. a mari recedens, cuius in finibus celebre Nymphaeum accolunt barbari Amantes et Buliones. at in ora oppidum Oricum, a*

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...
The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

Colchis conditum. inde initium Epiri, montes Acrocerania, quibus hunc Europae determinavimus sinum. Oricum a Sallentino Italiae promunturio distat LXXX. 146. A tergo Carnorum et Iapudum, qua se fert mangus Hister, Raetis iunguntur Norici. oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Iuvaum, omnia Claudia, Flavium Solvense. Noricis iunguntur Iacus Pelso, deserta Boiorum; iam tamen colonia Divi Claudii Savaria et oppido Scarabantia Iulia habitantur. 147. Inde glandifera Pannonia, qua mitescentia Alpium iuga per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa molli in dextra ac laeva devexitate considunt. quae pars ad mare Hadriaticum spectat, appellatur Delmatia et Illyricum supra dictum; ad septentriones Panonia vergit. finitur inde Danuvio. in ea coloniae Emona, Siscia. amnes clari et navigabiles in Danuvium defluunt Draus e Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior,CXX intervallo: Draus per Serretes, Serapillos, Iasos, Andizetes, Saus per Colapianos Breucosque. 148. populorum haec capita; praeterea Arviates, Azali, Amantini, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. mons Claudius, cuius in fronte Sardisci, in tergo Taurisci. insula in Sao Metubarbis, amnicarum maxima. praeterea amnes memorandi: Colapis in Saum influens iuxta Sisciam gemino alveo insulam ibi efficit quae Segestica appellatur; alter amnis Bacunitus in Saum ... Sirmio oppido influit, ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. inde XLV Taurunum, ubi Danuvio miscetur Saus. supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles. 149. Pannoniae iunguntur provincia quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danuvio decurrens. incipit a confluente supra dicto. in ea Dardani, Celegeri, Tribali, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae. flumina clara e Dardanis Margus, Pingus, Timachus, ex Rhodope Oescus, ex Haemo Utus, Asamus, Ieterus. 150. Illyrici latitudo qua maxima est CCCXXV p. colligit, longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DXXX. a Drinio ad promunturium Acroceranium CLXXV Agrippa prodidit, universum autem sinum Italiae et Illyrici ambitu|XVII|. in eo duo maria quo distinximus fine, Ionium in prima parte, iinterius Hadriaticum, quod Superum vocant. 151. Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas memoratu dignae nullae, in Ionio paucae Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur, contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis, et altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari aestuariisque tenui alveo intercurstantibus. clarae ante ostia Timavi calidorum fontium cum aestu maris crescentium, iuxta Histrorum agrum Cissa, Pullariae et Absyrtides Grais dictae a fratre Medeae ibi interfecto. 152. iuxta eas Electridas vocavere in quibus proveniret sucinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Graecae certissimum documentum, adeo ut quas earum designent haut umquam constiterit. contra Iader est Lissa et quae appellata est, contra Liburnos Crateae aliquot nec pauciores Liburnicae, Celadussae, contra Tragurium Bova et capris laudata Brattia, Issa civium Romanorum et cum oppido Pharia. ab Issa Corcyra Melaena cognominata cum Cnidiorum oppido distat XXV, inter quam et Illyricum Melite, unde catulos Melitaeos appellari Callimachus auctor est.XV ab ea VII Elaphites, in Ionio autem mari ab Orico MM p. Sasonis, piratica statione nota.

^[1] Vell. II, CX, 3.

^[2] O analizi Velejeve procjene v. Beloch 1886, str. 462; Mesihović 2007, str. 749-759.

^[3] Vell. II, CX, 3.

^[4] For an analysis of Velleius’ estimate, see Beloch 1886, pp. 462; Mesihović 2007, pp. 749-759.

Karta 1.

Map 1.

Kratice / Abbreviations

AE - L'Année épigraphique.
Revue des publications
épigraphiques relatives à
l'Antiquité romaine

ANU BiH - Akademija nauka i
umjetnosti Bosne i Hercegovine

AP - Arheološki pregled

CIL - Corpus Inscriptiones
Latinarum

Godišnjak CBI - Godišnjak Centra
za balkanološka ispitivanja

GZM - Glasnik Zemaljskog
muzeja

ILJug - Inscriptiones Latinae
quae in Iugoslavia

LCL - The Loeb Classical Library

MH - Matica hrvatska

MS - Matica srpska

Op. Arch. - Opuscula
archaeologica

PJZ - Praistorija jugoslavenskih
zemalja, tom I-V

PWRE - Paulys-Wissowa
Realencyclopädie
der Classischen
Altertumswissenschaft

SAZU - Slovenska akademija
znanosti in umetnosti

SKA - Srpska kraljevska
akademija

Spomenik - Spomenik Srpske
kraljevske akademije

VAHD - Vjesnik za arheologiju i
historiju dalmatinsku

VAMZ - Vjesnik arheološkog
muzeja u Zagrebu

WMBH Landesmuseums -
Wissenschaftliche Mitteilungen
des Bosnisch-Herzegowinischen
Landesmuseums A

ZKM - Zbornik krajiških muzeja

Izvori / Sources

Ael. - Aelian, *On the
Characteristics of Animals*, A.
F. Scholfield (trans.), London -
Cambridge 1958-1959

App. Ill.
1863. Apijan, *Ilirike*, A. Starčević
(trans.), Zagreb.

1879. Appiani, *Historia Romana*,
L. Mendelssohn (ed.),
Lipsiae.

1899. Appian, *The Foreign Wars,
The Illyrian Wars*, [http://
www.perseus.tufts.edu/](http://www.perseus.tufts.edu/),
bazirano na ed. Appian, *The
Foreign Wars*, H. White (ed.),
New York.

1967. Apijan, *Građanski ratovi*, B.
M. Stevanović (ed.), Beograd.

2005. M. Šašel Kos, *Appian
and Illyricum*, (Situla 43),
Ljubljana, 52-81.

Arr. Anab. - Arijan, *Anabaza*, M.
Stahuljak (ed.), Zagreb 1952.

*Aug. Res Gestae - Res Gestae
Divi Augusti*, F. W. Shipley (ed.),
Cambridge 1955.

Caes. De bell. gall.
1988. Gaj Julije Cezar, *Galski rat*,
A. Tuzlić (ed.), Novi Sad.

1988. Cezar, *Commentarii belli
civilis*, in: Gaj Julije Cezar,
Građanski rat, A. Tuzlić (ed.),
Novi Sad.

Cass. Dio
1954-1955. *Dio's Roman History in
nine Volumes*, E. Cary (trans.),
Cambridge 1954-1955.

1986. M. Šašel Kos, *Zgodovinska
podoba prostora med
Akvilejo, Jadranom in
Sirmijem pri Kasiju Dionu
in Herodijanu*, Ljubljana,
50-273.

Cic. Ad. Fam. - Cicero, *Letters*,
D. R. Shackleton Bailey (ed.),
Cambridge 1999.

Cic. Pro Balb. - *Pro Caelio. De
Provinciis Consularibus. Pro Balbo*,
R. Gardner (trans.), London 1958.

Diod. - *Diodorus of Sicily in ten
(twelve) volumes*, C. H. Oldfather,
Ch. L. Sherman, R. M. Geer
(trans.), London - Cambridge
1946-1954.

Flor. - Lucius Annaeus Florus,
Epitome of Roman History, E. S.
Forster (trans.), London 1947.

Front. Strat. - Frontinus, *The
Stratagems*, C. E. Bennett,
London - Cambridge 1950.

Iliret dhe Iliria te autoret antike,
Tirane 2002.

*It. Ant. - Itinerarium Antonini
Augusti et Hierosolymitanum*, G.
Parthey, M. Pinder (eds.), Berlin
1848.

*Izvori za istorija na Trakiq i
trakite, tom I-II*, B. Belikob, Z.
Goeba, B. T'pkoba-Zaimova
(eds.), Sofiq 1981.

Izvoare privind istoria Romineii I,
V. Iliescu, V. C. Popescu, G. Ștefan
(eds.), București 1964.

Liv.
1912. Livius, *Ab urbe condita*, C.
Roberts (ed.), New York.
1987. *Livy XIV*, A. C. Schlesinger
(ed.), Cambridge.

Mela - Pomponius Mela, *De
Chorographia*, P. Berry (ed.),
Lewiston 1997.

Not. Dign. - *Notitia Dignitatum or
Register of Dignitaries*, W. Fairley
(trans.), Vol. VI:4, Philadelphia.

Oros. - Orosius (Paulus), *Historia
adversus paganos*, Verona 1976.

Plin. NH

1866. C. Plinius Secundus, *Naturalis historia*, Berlin.
 1976. *Antički pisci*, M. Suić (prijevod) in: *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb, 296-298.
 2003. *Izvori*, B. Kuntić Makvić (prijevod) in: *Antički grad na istočnom Jadranu*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izd., Zagreb, 421.
 2004. Plinije Stariji, *Zemljopis starog svijeta*, U. Pasini (prijevod), Split.

Polyb. - Polibije, *Istorije*, M. Ricl (trans.), Novi Sad 1988.

Ps. Scyl. - Pseudo-Skilak, *Periplus*, korišten prijevod iz: J. J. Wilkes, *Iliri*, Split 2001, 106-108.

Ptol.

1932. Ptolemej Klaudivije, *Geografija*, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Periods/Roman/_Texts/Ptolemy/2/15*.html, Dover edition (trans.) 1991, *Geography of Claudius Ptolemy*, New York.
 1974. *Ptolemejeva karta, Monumenta cartographica Jugoslaviae*, A. Cermanović-Kuzmanović (ed.), Beograd.

Rav.³⁵

1995. S. Čače, *Civitates Dalmatiae u "Kozmografiji" Anonima Ravenjanina*. Zadar.

35 Djelo srednjovjekovnog pisca Gvidona (rano XII. st.) uvelike se slaže s Ravenjaninovom *Kozmografijom*, pa se u pogledu Dalmacije podaci Gvidona i Ravenjaninove V. knjige gotovo u potpunosti podudaraju (Čače 1995, str. 8) i često zajedno navode (*Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*).

1860. *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographica*, G. Parthey, M. Pinder (eds.), Berlin.
Ruf
 1908. *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*, E. Heidicke (ed.), Lipsiae.
 1950. Quintus Curtius, *History of Alexander*, J. C. Rolfe (ed.), Cambridge.

Steph. Byz. - *Stephani Byzantii Ethniconum quae supersunt I*, A. Meineke (ed.), Berlin 1849.

Suet. - Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*, S. Hosu (trans.), Zagreb 1978.

Strab. Geo. - *The Geography of Strabo*, H. L. Jones (ed.), London - Cambridge 1954.

Tac. Ann. - Tacit, *Anali*, J. Kostović (ed.), Zagreb 1970.

Tac. Hist.
 1925-1931. Tacitus, *Histories*, C. H. Moore (trans.), London.
 1987. Tacit, *Historije*, J. Miklić (ed.), Zagreb.

Tab. Peut. - *Tabula Peutingeriana, Monumenta cartographica Jugoslaviae*, G. A. Škrivanić (ed.), Beograd 1974.

Vell.
 1955. Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*, F.W. Shipley (tras.), London.
 2006. Gaj Velej Paterkul, *Rimska povijest*, J. Miklić (ed.), Zagreb.

Verg. Georg. Virgil, *I. Eclogues, Georgics, Aeneid*, H. R. Fairclough (trans.), London 1916.

Literatura / Bibliography

Abramić 1928
 M. Abramić, *O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije*, Starinar III. ser., 4 (1926-1927), Beograd 1928, 31-44.

Alföldy 1965
 G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965.

Arheološki leksikon BiH, Tom I 1988
Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Arheološka karta, Mapa 1, Sarajevo 1988.

Basler 1971
 Đ. Basler, *Novčić plemena Daorsa. Prilog ilirskoj numografiji*. GZM, N.S. Arheologija XXVI, Sarajevo 1971, 333-336.

Beloch 1886
 K. J. Beloch, *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt*, Leipzig 1886.

Bogišić 1984
 V. Bogišić, *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (anketa iz 1873. god.)*, Titograd 1984.

Bojanovski 1974
 I. Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Sarajevo 1974.

Bojanovski 1985
 I. Bojanovski, *Ilirska plemena u istočnoj Hercegovini i njihov smještaj*, Tribunia IX, Trebinje 1985, 7-24.

Bojanovski 1988
 I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988.

Bulić 1920
 F. Bulić, *Stridon (Grahovo polje u Bosni) rodno mjesto svetoga Jeronima*, VAHD XLIII, Split 1920, 5-104.

Cabanés 2002
 P. Cabanes, *Iliri od Bardileja do Gencija*, Zagreb 2002.

Čače 1995
 S. Čače, *Civitates Dalmatiae u "Kozmografiji" Anonima Ravenjanina*, Zadar 1995.

Čović 1976
 B. Čović, *Od Butmira do Ilira*, Sarajevo 1976.

Čović 1983
 B. Čović, *Glasinačka kulturna grupa*, PJZ IV, Sarajevo 1983, 413-432.

Čović 1987
 B. Čović, *Srednjodalmatinska grupa*, PJZ V, Sarajevo 1987, 442-480.

Čović 1987a
 B. Čović, *Srednjobosanska grupa*, PJZ V, Sarajevo 1987, 481-528.

Čović 1987b
 B. Čović, *Glasinačka kultura*, PJZ V, Sarajevo 1987, 575-643.

Čremošnik, Sergejevski 1930
 G. Čremošnik, D. Sergejevski, *Gotisches und römisches aus Breza bei Sarajevo*, Novitates Musei Sarajevoensis, Sarajevo 1930.

Drechsler-Bižić 1983
 R. Drechsler-Bižić, *Japodska kulturna grupa*, PJZ IV, Sarajevo 1983, 374-389.

Drechsler-Bižić 1987
 R. Drechsler-Bižić, *Japodska grupa*, PJZ V, Sarajevo 1987, 391-441.

Dodig, Škegro 2008
 R. Dodig, A. Škegro, *Akti crkvenih sabora održanih 530 i 533. god. u Saloni*, Povijesni prilozi 35, Zagreb 2008, 9-23.

Salmedin Mesihović

Gabričević 1956
 B. Gabričević, *Dvije ilirske općine s područja Vrljke*, VAHD 55 (1953), Split 1956, 103-119.

Marić 1964
 Z. Marić, *Donja Dolina*, GZM N.S. Arheologija XIX, Sarajevo 1964, str. 5-128.

Marić 1968
 Z. Marić, *Japodske nekropole u dolini Une*, GZM N.S. Arheologija XXIII, Sarajevo 1968, 5-80.

Marić 1973
 Z. Marić, *Daorsi. Ime, teritorija i etnička pripadnost plemena Daorsi*, Godišnjak CBI X/8, Sarajevo 1973, 109- 137.

Maškin 1951
 N. A. Maškin, *Istorija starog Rima*, Beograd 1951.

Mayer 1957
 A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier, Bd. 1: Einleitung Wörterbuch der illyrischen Sprachreste*, (Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung XV), Wien 1957.

Mesihović 2004
 S. Mesihović, *Problem kulturne i narodnosne zajednice Autarijata*, magistarska radnja, Zagreb 2004.

Mesihović 2007
 S. Mesihović, *Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba*, doktorska disertacija, Zagreb 2007.

Mirković 2002
 M. Mirković, *Rimska država pod kraljevima i u doba Republike (753.-27. pre Hr.)*. *Historija i institucije*, Beograd 2002.

Miškić 2005
 J. Miškić, *The name of the centurion Liccaius on the Roman military diploma from Slavonski Brod*, in: *Illyrica antiqua, ob honorem Duje Rendić-Miočević*, M. Sanader (ed.), Zagreb 2005, 385-391.

Olujić 1999-2000
 B. Olujić, *Japodi, Apijanovi plemeniti barbari*, Op. Arch. 23-24, Zagreb 1999-2000, 59-64.

Olujić 2003
 B. Olujić, *Oktavijanov pohod protiv Japoda (35 g. prije Krista)*, in: *Grad Otočac 7*, M. Kranjčević (ed.), Otočac 2003, 27-49.

Olujić 2007
 B. Olujić, *Povijest Japoda*, Zagreb 2007.

Pandža 2011
 M. Pandža, *Novac na tlu Bosne i Hercegovine do konačne uspostave rimske vlasti*, magistarska radnja, Sarajevo 2011.

Papazoglu 1963
 F. Papazoglu, *O teritoriji ilirskog plemena Ardieja*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu VII/1, Beograd 1963, 71-86.

Papazoglu 1965
 F. Papazoglu, *Les origines et la destinée de l'etat illyrien: Illyrii proprie dicti*, Historia 14/2, Wiesbaden 1965, 143-179.

Papazoglu 1967
 F. Papazoglu, *Porijeklo i razvoj ilirske države*, Godišnjak CBI V/3, Sarajevo 1967, 123-144.

Papazoglu 1969
 F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: (Tribali, Antarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)*, Sarajevo 1969.

Plinijevske peregrinske *civitates* na prostoru današnje Bosne i...
 The Plinian peregrine *civitates* in the territory of present-day...

Papazoglu 1992-1997
 F. Papazoglu, *O zavisnom seljaštvu kod Ardijejaca i Dardanaca*, Godišnjak CBI XXX/28, Sarajevo 1992-1997, 97-104.

Pareti, Brezzi, Petech 1967
 L. Pareti, P. Brezzi, L. Petech, *Stari svijet: od početka nove ere do 500 god. n. e.*, (Historija čovječanstva: kulturni i naučni razvoj, sv. 2, knj. 3), Zagreb 1967.

Pašalić 1960
 E. Pašalić, *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1960.

Paškvalin 1975
 V. Paškvalin, *"Kamrnjača", Ul. 6 april, Breza kod Sarajeva: mlađeželjeznodopska i rimska desitijatska nekropola*, AP 17, Beograd 1975, 57-62.

Paškvalin 1996
 V. Paškvalin, *Prilozi proučavanju ilirsko-panonskog plemena Dezitijata i njegovog teritorija u krajevima srednje Bosne u predrimsko i rimsko doba*, GZM 47, Sarajevo 1996, 93-116.

Paškvalin 2000
 V. Paškvalin, *Ilirsko-panonsko pleme Desitijata srednje Bosne u rimsko doba i rekognosciranje njihova područja*, Godišnjak CBI XXXI/29, Sarajevo 2000, 191-241.

Paškvalin 2000a
 V. Paškvalin, *Contribution to the Study of The Illyrian-Pannonian Tribe of Daesitiates and its Territory in the Region of Central Bosnia in Pre-Roman and Roman Times*, WMBH Landesmuseums N. S. 7, Sarajevo 2000, 63-81.

Patsch 1896
 C. Patsch, *Iapodi*, GZM VIII/1, Sarajevo 1896, 113-140.

Patsch 1897
 C. Patsch, *Breuci*, PWRE III, Stuttgart 1897, col. 831.

Patsch 1898
 C. Patsch, *Iapodi*, GZM X/2-3, Sarajevo 1898, 335-364.

Patsch 1900
 C. Patsch, *Nahogajji novca*, GZM XII/3, Sarajevo 1900, 543-569.

Patsch 1901
 C. Patsch, *Delmatae*, PWRE IV, Stuttgart 1901, col. 2448-2455.

Patsch 1907
 C. Patsch, *Arheološko - epigrafska istraživanja povijesti rimske provincije Dalmacije*, GZM XIX/4, Sarajevo 1907, 431-470.

Patsch 1922
 C. Patsch, *Historische Wanderungen im Karst und an der Adria. I. Teil. Die Herzegovina einst und jetzt*, (Schriften zur Kunde der Balkanhalbinsel N.F. 1. Teil), Wien 1922.

Pavlović 1941
 M. Pavlović, *La metatesi slava PART-PRAČA come criterio per la localizzazione dei Partini, stirpe illirica dell' epoca Ottaviana*, Archivum Romanicum XXV, Genève 1941, 187-191.

Pavlović 1969
 M. Pavlović, *Onomastica Illyrica: onomastička studijska situacija, problemi i metodi*, Onomastica Iugoslavica 1, Ljubljana 1969, 24-46.

Raunig 1974
 B. Raunig, *Rimska ciglarska peč u selu Ljusina kod Bosanske Krupe*, ZKM VI, Banja Luka 1974, 203-214.

Raunig 2004
 B. Raunig, *Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda*, Sarajevo 2004.

Rendić-Miočević 1955

D. Rendić-Miočević, *Ilirske predstave Silvana na kultnim slikama s područja Dalmata: (ikonografska studija)*, GZM N. S. X, Sarajevo 1955, 5-40.

Saria 1929

B. Saria, *Bathinus flumen*, in: *Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom 60 godišnjice života (1869-1929)*, Zagreb 1929, 137-142.

Radimsky 1894

V. Radimsky, *Starine kotara županjačkog*, GZM VI, Sarajevo 1894, 283-319.

Swoboda 1932

E. Swoboda, *Oktavian und Illyricum*, Wien 1932.

Suić 1992

M. Suić, *Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista (uz CIL V.3346)*, VAMZ, 3. s. 24-25 (1991-1992), Zagreb 1992, 55-66.

Stipčević 1974

A. Stipčević, *Iliri, povijest, život, kultura*, Zagreb 1974.

Stipčević 1989

A. Stipčević, *Iliri, povijest, život, kultura*, Zagreb

Škegro 1997

A. Škegro, *Inscriptiones latinae et graecae Bosniae et Hercegovinae*, Op. Arch. 21, Zagreb 1997, 85-116.

Škegro 2003

A. Škegro, *Rimski spomenici iz Bosne i Hercegovine*, VAMZ, 3. ser. 36, Zagreb 2003, 135-164.

Tomaschek 1880

W. Tomaschek, *Die vor-slavische Topographie der Bosna, Herzegowina, Crna Gora und der angrenzenden Gebiete*, Mittheilungen der k.k. geographischer Gesellschaft 23, Wien 1880, 497-528, 545-567.

Vujičić 1982

D. Vujičić, *Hidronimi (imena voda) u ljevom slivu Drine*, Sarajevo 1982.

Vulić 1933

N. Vulić, *Antički spomenici naše zemlje*, Spomenik LXXV, Belgrad 1933, 1-89.

Wilkes 1969

J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.

Wilkes 2001

J. J. Wilkes, *Iliri*, Split 2001.

Zaninović 1966

M. Zaninović, *Ilirsko pleme Delmati*, Godišnjak CBI IV/2, Sarajevo 1966, 27-93.

Zaninović 1967

M. Zaninović, *Ilirsko pleme Delmati*, Godišnjak CBI V/3, Sarajevo 1967, 5-34.

Zaninović 1994

M. Zaninović, *Livanjsko polje u antici kao primjer delmatske zajednice*, in: *Zbornik Livanjski kraj u povijesti*, B. Marjan (ed.), Split-Livno 1994, 45-50.

Zaninović 2003

M. Zaninović, *Breuci od Sirmija do Marsonije*, Op. Arch. 27, Zagreb 2003, 443-449.

Zippel 1877

G. Zippel, *Die Römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877.